

Udruženje književnika Bosne i Hercegovine u jugoslovenskim i bosanskohercegovačkim društveno-političkim i idejnim previranjima od sredine 1960-ih do početka 1970-ih

Sabina VELADŽIĆ,

Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo

Izvorni znanstveni rad

(primljeno: 17. rujna 2018.)

UDK 304.4(497.6)''196/197''

82:061.2(497.6)''196/197''

316.72(497.6)''196/197''

Autorica u ovom radu nastoji pokazati kako je, u jugoslovenskom i bosanskohercegovačkom konjunktornom društveno-političkom kontekstu, od sredine 1960-ih do početka 1970-ih godina 20. stoljeća, u kojem je idejno i sadržajno revidiran pojam nacionalno-kulturnog jugoslovenstva na kulturnom planu i narativno »osmišljavane« neke »nove« nacionalne i društvene kulturne formacije, među kojima i bosanskohercegovačka, politička elita SR BiH, kao patron republičke kulture, preusmjeravala društvenu i idejnu ulogu Udruženja književnika Bosne i Hercegovine koje je trebalo učestvovati u ravnopravnoj afirmaciji savremene, i dotad konceptualno nepostojeće bosanskohercegovačke književnosti. Kulturna i književna ravnopravnost, afirmiranost i »vidljivost« Bosne i Hercegovine na saveznom nivou, razumijevana je kao dio ukupne političke ravnopravnosti te republike, kao federalne jedinice u SFR Jugoslaviji.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, bosanskohercegovački kulturni identitet, bosanskohercegovačka kulturna politika, CK SKBiH, Udruženje književnika Bosne i Hercegovine, Hrvatsko proljeće

Udruženje književnika Bosne i Hercegovine, kao i književna udruženja/društva u drugim jugoslovenskim republikama, osnovano je neposredno nakon Drugog svjetskog rata. Na čelu republičkih književnih udruženja stajao je, kao objedinjujuća organizacija, Savez udruženja književnika Jugoslavije.¹ Nakon osnivanja bosanskohercegovačkog udruženja, ono je postalo dijelom or-

¹ Osnivačka skupština, kojom je formirano Udruženje književnika Bosne i Hercegovine, održana je 9. 9. 1945. godine. U to vrijeme Udruženje je brojilo tek deset članova. U upravu Udruženja tada su ušli književnik Marko Marković, kao predsjednik, Isak Samokovlija, kao potpredsjednik te Skender Kulenović, kao sekretar. »Osnivačka skupština Udruženja književnika Bosne i Hercegovine«, *Sarajevski dnevnik*, Sarajevo, br. 61, 10. 9. 1945., 3; Nakon što je u Beogradu, 17-19. 11. 1946. godine, održan I. Kongres Saveza književnika Ju-

ganizacije mreže koju je nova vlast formirala nakon rata, s ciljem, između ostalog, podređivanja kulture paradigmatskoj idejnosti te prenošenja ideološke poruke kroz kulturu, tj. književnost i kulturno-književne manifestacije kao medij.

Slaba pozicioniranost bosanskohercegovačkog književnog udruženja, kako unutar bosanskohercegovačkog društva kao »zamišljanog« jedinstvenog entiteta, tako i u konstelaciji odnosa s ostalim književnim udruženjima, na saveznom nivou, ishodila je iz malobrojnosti njegovih književnika i njihove, u kvalitativnom i kvantitativnom smislu, skromne književne produkcije, te iz činjenice da bosanskohercegovačko književno društvo nije bilo nacionalno i da je, do 1960-ih godina, razumijevano shodno idejnom konceptu Bosne i Hercegovine kao Jugoslavije u malom, tj. srpskohrvatske kulturne, književno-jezičke medijatorske »zone«. Dakle, bosanskohercegovačko književno udruženje nije okupljalo primarno književnike porijeklom iz Bosne i Hercegovine, niti one kojima je Bosna i Hercegovina bila književna tema. Naprotiv, bio je to šarolik skup književnika, i po porijeklu i po nacionalno-kulturnim, odnosno regionalnim književnim preokupacijama.² Zapravo, književnici unutar bosanskohercegovačkog Udruženja nisu bili okupljeni ni idejnim konceptom bosanskohercegovačke književnosti, za koju se do početka 1970-ih smatralo da i ne postoji.³

goslavije, 20. 2. 1947. održana je i skupština Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, čime se bosanskohercegovačko književno udruženje definitivno konstituisalo u okviru Saveza književnika Jugoslavije. Arhiv Bosne i Hercegovine (dalje: ABiH), Udruženje književnika Bosne i Hercegovine (dalje: UKBiH), »Bilten Trideset pet godina Udruženja književnika Bosne i Hercegovine« (Aleksandar Ljiljak) (dalje: »Bilten«), Sarajevo, 11. 1980.

² Npr. Dušan Đurović, književnik srpskog nacionalnog opredjeljenja, porijeklom iz Crne Gore, bio je u više navrata predsjednik Udruženja književnika Bosne i Hercegovine. Ćamil Sijarić, porijeklom iz Srbije, početkom 1970-ih predsjednik Udruženja, književno je obrađivao teme iz rodnog Sandžaka. Skender Kulenović, koji je, kako se vidi, u prvo vrijeme djelovao u Udruženju književnika Bosne i Hercegovine, kasnije je prešao u Beograd, tj. u Udruženje književnika Srbije, te je i na Novosadskom dogovoru o jedinstvenom srpskohrvatskom jeziku, 1954. godine, kao i prilikom književnih posjeta Bosni i Hercegovini, označavan kao beogradski pisac. Unatoč tome, profesor Midhat Begić ga je, na Simpozijumu o savremenoj književnosti Bosne i Hercegovine, 1970. godine, »stavio« u sam vrh bosanskohercegovačkog književnog stvaranja. Dakle, kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, nje-no književno udruženje, te posebno Muslimani i njihovo književno stvaranje, među nacionalno-kulturnog, pa i društvenog određenja i pripadanja pokazuju se zbunjujuće kompleksima, a pisac i njegovo lično nacionalno-kulturno opredjeljenje, ponekad uvjetovano vrlo praktičnim željama vlastitog afirmiranja u prestižnom kulturnom centru i prestižnoj nacionalnoj kulturi, i njegovo književno stvaranje, koje emanira specifičnu duhovnost koja ishodi iz kulturnog-civilizacijskog miljea iz kojega je potekao, bivaju dovedeni u proturječje koje otežava pojednostavnjena interpretativna svodenja njegova identiteta.

Koja je onda bila konkretna svrha tog Udruženja i njegovog osnivanja neposredno nakon rata? Jednim dijelom Udruženje je u svom radu nastojalo rješavati »staleške«, tj. praktične životne probleme pisaca: stambeno pitanje, pitanje autorskih honorara, izdavaštvo, itd. Drugi, značajniji segment djelatnosti Udruženja, bilo je prenošenje ideološke poruke društvu, kroz kreiranje i održavanje odgovarajuće kulture sjećanja na književnike koji su poginuli u narodno-oslobodilačkoj borbi, organiziranjem komemorativnih večeri, proslavom jubileja, učešćem u izornoj kampanji, itd.⁴ Od svršetka Drugog svjetskog rata pa do 1950-ih godina, u vrijeme dominacije socrealizma, koncept angažovane književnosti, apsolutno podređene izgradnji socijalističke stvarnosti, bio je eksplicitan. Isto je spominjao i Meša Selimović, u Beogradu 1966. godine, na V. Kongresu Saveza književnika Jugoslavije, osvrnuvši se na »prvi, početni i politički usmjeravani razvoj« jugoslovenske literature nakon Drugog svjetskog rata: »Umjetnost, kao slobodna transpozicija stvarnosti, bez unaprijed određenog društvenog cilja i htijenja (...) smatrana je izdajom, borbom protiv učvršćenja pobjede proleterijata.«⁵

³ U *Zborniku savremene bosanskohercegovačke proze*, koji je 1950. publikovalo bosanskohercegovačko izdavačko preduzeće Svjetlost, profesor Salko Nazečić napisao je: »Potrebno je i moguće ovdje govoriti samo o književnicima, jer književnost Bosne i Hercegovine, sa nekim svojim specifičnim osobinama posebne književnosti, ne postoji.«; Ilija Kemanović, Marko Marković, Salko Nazečić, ur., *Zbornik savremene bosansko-hercegovačke proze*, Sarajevo, Svjetlost, 1950., 8; O srpskom i hrvatskom nacionalno-kulturnom identitetu književnosti koja se stvara u Bosni i Hercegovini, vidjeti i u: Radovan POPOVIĆ, *Književni razgovori (Govore pisci Bosne i Hercegovine)*, Sarajevo, Veselin Masleša, 1970., 158.

⁴ Predsjednik Udruženja književnika NR Bosne i Hercegovine, Marko Marković, na predizbornoj književnoj večeri u Narodnom pozorištu, sredinom novembra 1945., objašnjavajući idejni profil stvaralaca okupljenih unutar bosanskohercegovačkog književnog udruženja, napominjao je da ono: »(...) na istom poslu sjedinjuje književnike koji su sudjelovali u Ustanku, ili su se u njemu, kao takvi, javili i razvili, te književnike iz bloka koji su za Narodnooslobodilački pokret bili vezani osjećanjem, mislju i djelom, i koji su i pod cijenu žrtava uskratili saradnju okupatoru i njegovim slugama.« ABiH, UKBiH, »Bilten«, 10.

⁵ Meša Selimović, u pomenutom referatu, napominje da je, nakon Drugog svjetskog rata, Savez književnika Jugoslavije: »(...) bio transmisija državne i partijske politike, s velikim novčanim sredstvima i znatnim uticajem, naravno u okviru svoje transmissive uloge.« Meša SELIMOVIĆ, *Pisci, mišljenja i razgovori, Eseji, članci, polemike, intervjui*, Beograd, BOOK-MARSO, 2006., 174, 178, 180; Srpski književnik Dobrica Ćosić je, na 19. redovnoj godišnjoj skupštini Udruženja književnika Srbije, na idući način objasnio motive osnivanja Saveza književnika Jugoslavije, kao krovne institucije za sva republička Udruženja: »Savez pisaca Jugoslavije je nastao u jednom vremenu kao politička organizacija pisaca, koja je trebalo da u sistemu vlasti bude transmisija Komunističke partije na određeni sektor života (...) da bude transmisija ideološke linije, političkih stavova Komunističke partije Jugoslavije na prostorima i oblastima književnog života.« Arhiv Jugoslavije (dalje: AJ), Savez književnika Jugoslavije, fasc. 16, »Stenografski zapisnik sa 19. redovne godišnje skupštine Udruženja književnika Srbije«, 21. 2. 1965.

Zaživljavanjem ideje o jugoslovenskom samoupravnom putu u socijalizam, koncept angažovane književnosti imao se redefinirati na način da se naglasi odmak od rigidnog i dogmatskog socrealističkog diktata spram književnosti, koji je, kako se pokazalo, sputavao razvoj literarnog stvaralaštva kao jednog od znakova napretka društva. To pak nije značilo da se ideološko-politička elita odrekla zahtjeva spram književnog stvaranja.⁶ Samo su ga upakovali u »mekše« parole, upućujući pisca da, kroz književnost, naprosto izrazi »ljudsku istinu« o socijalističkoj stvarnosti. Shodno novom decentralizatorskom i samoupravljačkom kursu, te slijedeći općejugoslovenske trendove, bosanskohercegovačka politička elita je, sredinom 1960-ih, potaknula idejno nadopunjavanje društvenog, kulturnog smisla i uloge bosanskohercegovačkog književnog Udruženja.

»Bosanska kulturna politika« unutar Udruženja književnika
Bosne i Hercegovine — njena idejna ishodišta,
politički ciljevi i praktični motivi

Godine 1964, na 17. redovnoj skupštini Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, održanoj 10. februara u Sarajevu, bosanskohercegovački književnik i član Udruženja, Ahmet Hromadžić, ispred grupe pisaca, iznio je program rada koji je trebao predstavljati prekretnicu u djelovanju Udruženja u narednom periodu.⁷ Program je sadržavao tri načelna zadatka. Prvi je bio jasnije određivanje mjesta i uloge Udruženja književnika Bosne i Hercegovine u bosanskohercegovačkom društvu.

Šta je zapravo značila ovako općenito formulirana tačka programa?

Kao što se vidi iz skupštinske diskusije, te navedene činjenice da je Aktiv Saveza komunista Udruženja formulirao glavne zadatke pomenutog programa, bosanskohercegovačka politička elita dala je inicijalni poticaj Udruženju književnika Bosne i Hercegovine da prevaziđe svoj, do tada marginalni društveni status profesionalnog udruženja, te da preraste u društveno-političkog činioca, tj. promotora bosanskohercegovačke književnosti kao značajnog segmenta bosanskohercegovačke kulture. Pomenutu kulturu, koja je ishodila iz činjenice postojanja Bosne i Hercegovine kao političke jedinice koju se nastojalo, sukladno ustavnom trendu jačanja federalnih jedinica, afir-

⁶ O odnosu Partije prema kulturi u jugoslovenskom konjunktornom povijesnom razdoblju 1960-ih i 1970-ih, vidi: Radina VUČETIĆ, *Monopol na istinu*, Beograd, Clio, 2016.

⁷ ABiH, UKBiH, kut. 22, »Stenografske bilješke XVII redovne skupštine Udruženja književnika Bosne i Hercegovine«, 10. 2. 1964.; Grupu pisaca koja je imala razraditi načelne postavke pomenutog programa činili su, između ostalih, idući članovi Udruženja: Meša Selimović, Ahmet Hromadžić, Miodrag Bogićević, Rizo Ramić, Mak Dizdar, Slavko Leovac, Vuk Krnjević, Husein Tahmišić, Derviš Sušić, Risto Trifković, i dr.

mirati sredinom 1960-ih godina, tek se počinjalo idejno-teorijski fundirati. Bosanskohercegovačka republička vlast, u datom društveno-političkom kontekstu, počela se nametati kao patron, promotor i zaštitnik bosanskohercegovačke kulture, unatoč tome što još nije dovoljno jasno i sadržajno definirana.

Druga tačka pomenutog programa odnosila se na uspostavu odgovornosti članova Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, delegiranih u različite forume Saveza književnika Jugoslavije, a formulirana je iz potrebe da se bosanskohercegovačko Udruženje, tj. njegovo članstvo, na saveznom nivou, predstavi kao subjekt koji zastupa jasno definirane interese jedne od jugoslovenskih kultura i književnosti, koja ima pravo na ravnopravnu promociju, što dotad nije bio slučaj. Treća tačka programa, borba za afirmaciju savremene književnosti Bosne i Hercegovine u Jugoslaviji i inostranstvu, bila je najeksplicitnije sročena, pa su prve dvije ishodile iz potrebe njenog ostvarenja.

Dakle, pomenuti program rada trebao je donijeti idejnu⁸ prekretnicu u pogledu dotadašnjeg perifernog statusa te položaja Udruženja književnika Bosne i Hercegovine i bosanskohercegovačkog književnog stvaranja, položaja koji je ishodio iz bosanskohercegovačke političke, ali i ekonomske perifernosti, finansijske deficitarnosti i slabosti. Prema tom programu, Bosna i Hercegovina se iz srpskohrvatske kulturne kolonije i regije, trebala preobraziti u kulturni subjekt čiji su kulturni djelatnici zainteresovani za aktivnu promociju nečega što zamišljaju vlastitom kulturnom zasebnošću. Ravnopravnost savremenog bosanskohercegovačkog književnog stvaranja, realizirana kroz njegovo pravo na ravnopravnu promociju prema ostatku Jugoslavije i prema svijetu, bila je dijelom sveukupne društvene i političke ravnopravno-

⁸ Samo godinu dana prije, na skupštini Udruženja iz 1963. godine, Blažo Đuričić, potpredsjednik Izvršnog vijeća NR BiH, ukazujući književnicima na ispravan idejni kurs, veličao je idejni koncept jugoslovenske integralne kulture, koji je kasnije, tokom 1960-ih, bio idejno revidiran, napuštan i kritikovan: «(...) Suviše mnogo ističemo to, kao da kultura u socijalističkoj Jugoslaviji treba da ima svoje regione, dijelove, i da ne čini, predstavlja sastavni dio opštejugoslovenskih tokova naše zemlje i integralni dio svjetske kulture. Čini mi se da je u posljednje vrijeme bilo traženja gdje smo, gdje je naše mjesto pod suncem? Bilo je partikularističkog shvatanja. (...) Sve ono što je vrijedno u kulturi, a kultura može da bude samo jedinstvena, iako je dijelimo na prosječnu i vrhunsku, ona gdje god se pojavila bila je jugoslovenska. U posljednje vrijeme, mislim prije sedam-osam godina, čak su počele da se veličaju neke nacionalne veličine, da se predimenzioniraju i da se u svemu onom što je socijalističko u svojoj suštini, razvijala skepsa. To su bile devijacije i deformacije na planu integralne jugoslovenske kulture. Sve ono što je vrijednost, biće jugoslovensko, a sve što nije vrijedno, ostaće usko, esnafsko i život će ga pregaziti.» ABiH, UKBiH, kut. 22, «Stenografske bilješke sa XIV redovne godišnje skupštine Udruženja književnika NR BiH», 2. 3. 1963.

sti Bosne i Hercegovine kakvu se nastojalo postići, te njezine kulturne »vidljivosti« kao ravnopravne republičke jedinice na saveznom nivou.

Iako opisanom programu ne treba pretenciozno učitavati velika idejna i nacionalno-kulturna značenja, jer je bosanskohercegovačka politička elita, u svom idejnom i organizacionom restrukturiranju Udruženja, slijedila opći jugoslovenski trend, ono što je obilježilo skupštinu Udruženja iz 1964. godine, bila je artikulirana svijest pojedinih književnika o bosanskohercegovačkoj književno-kulturnoj osobenosti, istina ne toliko povijesnoj, koliko onoj formiranoj u »novoj«, progresivnoj, socijalističkoj stvarnosti.

Navodeći posjete bosanskohercegovačkih književnika stranim književnim udruženjima tokom 1963. godine, sekretar bosanskohercegovačkog Udruženja književnika, Aleksa Mikić, u svom izvještaju skupštini, spomenuo je da je pjesnik Izet Sarajlić, prilikom posjete Savezu sovjetskih pisaca u Moskvi, vodio razgovore o »bosanskohercegovačkoj književnosti« i djelovanju »naših pisaca«, pri čemu je mislio na bosanskohercegovačke pisce. Upotrijebljena sintagma, »bosanskohercegovačka književnost«, iznenađuje kada se uzme u obzir da se tek 1970. godine, na prvom Simpozijumu o savremenoj književnosti u Bosni i Hercegovini, vodila rasprava o terminološkom, a zapravo idejno »ispravnom« nazivlju savremenog književnog stvaranja u Bosni i Hercegovini, tj. o njenoj identitetskoj suštini koja bi bila adekvatno izražena u njenoj nominaciji. Ipak, njezina upotreba govori i o tome da se već sredinom 1960-ih, kao datost razumijevalo nešto o čijem će se postojanju raspravljati tek pola decenije kasnije, u uzavrelom društveno-političkom kontekstu koji će obilježiti intenzivne međunacionalne rasprave.

Tokom skupštinskog zasjedanja Udruženja, 1964. godine, Izet Sarajlić se, odgovarajući na prigovore književnika Saita Orahovca da je jedini bosanskohercegovački pisac koji putuje van zemlje, Izet Sarajlić se vrlo znakovito pravdao: »(...) vjerujte mi da sam tamo više govorio o literaturi Bosne i Hercegovine, nego o literaturi Jugoslavije.«⁹ Navodeći kako ga je, svojevremeno, srbijanski i novosadski književnik, Draško Redžep, »uvredljivo pitao šta mi imamo od literature u Bosni i Hercegovini«, te svoj odgovor da je Bosna i Hercegovina Srbiji dala dosta nacionalno-kulturnih veličina, Sarajlić se osvrnuo na potcjenjivački odnos jugoslovenskih kulturnih centara prema kulturnom stvaranju u Bosni, iz potrebe čijeg nadvladavanja je zapravo ishodila narasla bosanska književno-kulturna samosvijest: »To je možda neka vrsta šovinizma u novoj varijanti, ali ja sam tako postupio zbog toga što se o Bosni i Hercegovini sa prilično negodovanja govorilo u nizu naših kulturnih cen-

⁹ ABiH, UKBiH, kut. 22, »Stenografske bilješke XVII redovne skupštine Udruženja književnika Bosne i Hercegovine«, 10. 2. 1964.

tara. Često i vrlo često se podcjenjivački govori o dostignućima naše kulture.¹⁰

Iskazana svijest o zasebnosti savremene bosanskohercegovačke literature je, dakle, velikim dijelom proizlazila iz frustracije, izazvane marginalizovanosti te perifernosti bosanskohercegovačkih književnika i njihova uratka na jugoslovenskoj književno-kulturnoj sceni. Odnosno, da budem preciznija, za bosanskohercegovačke književnike i njihovu književnost, koja kao takva nije bila jasno definirana, nije se znalo ni na »srpskohrvatskom« kulturnom području, objedinjenom jednim jezikom, što je bio dobar preduvjet međusobnog kulturnog poznavanja, a kamoli na makedonskom i slovenačkom, ili nekom međunarodnom. U Udruženju književnika Bosne i Hercegovine smatralo se da Slovenija, Hrvatska i Srbija, ekonomski i kulturno dominantne jugoslovenske republike, preko Saveza književnika Jugoslavije primarno zastupaju svoje interese, što se vidjelo i u broju odlazaka njihovih književnih delegacija u inostranstvo, u prevođenju njihove literature na strane jezike, te u broju posjeta stranih pisaca navedenim republikama, koje su imale dovoljno finansijskih sredstava, za razliku od Bosne i Hercegovine, da ih ugoste. Navedene forme saradnje su zapravo predstavljale sredstvo promoviranja književnosti i kulture, za što su Bosna i Hercegovina, do tada nevidljiva u jugoslovenskom kulturnom mozaiku, kao i njezini književnici i bosanskohercegovačka vlast, svako iz svojih razloga, bili zainteresirani.¹¹ Pritom se i želja za ličnom promocijom književnika, koja je u većini slučajeva bila temeljnom podlogom narasle »bosanske samosvijesti« na individualnom planu, mogla ispuniti jedino kroz adekvatnu promociju bosanskog književno-kulturnog totaliteta.

Činjenica da je »bosanska kulturna samosvijest«, kod samih pisaca, uglavnom uvjetovana praktičnim motivima i željom za samopromocijom, a možda i nametnutom potrebom da se odgovori zahtjevu vlasti, te da je tek u manjem broju slučajeva predstavljala idejno uvjerenje, doprinosi njenoj relativnosti i umanjuje mogućnost da joj se učitaju veća idejna značenja. Bosanskohercegovačka politička elita je, pak, bila mnogo dosljednija u promoviranju

¹⁰ Isto.

¹¹ U izvještaju sekretara Udruženja, Alekse Mikića, stoji: »Tako slaba posjeta stranih delegacija pisaca našoj Republici prošle godine, minus je u svakom pogledu, jer se i manje zna i manje govori u svijetu o nama i kulturi naše uže domovine, ako se ne održavaju određeni kontakti.« ABiH, UKBiH, kut. 22, »Stenografske bilješke XVII redovne skupštine Udruženja književnika Bosne i Hercegovine«, 10. 2. 1964.; Prilikom obrazloženja novog programa rada Udruženja, Hromadžić je napominjao: »Već nekoliko godina počele su da zaobilaze Sarajevo delegacije stranih pisaca, zbog čega smo bili onemogućeni u stvaranju potrebne saradnje s inostranim piscima i savezima, onemogućeni da se predstavimo kao dio jugoslovenske književnosti.« Isto.

bosanskog kulturnog kursa. O tome svjedoče i zaključci Kasima Suljevića, politologa i člana CK SK BiH: «(...) naši književni stvaraoci nose svoju 'dvojnost', a time i nekonsekventnost, jer se izvan Bosne i Hercegovine svi 'opredjeljuju' i smještaju u nacionalne književnosti, stavljajući tako bosanskohercegovačku književnost na nivo nekog regionalizma, zatvorenog rezervata i provincijalizma, iz koga najjači centri, a i njihovi nacionalni programi izabiru, odvajaju i prisvajaju po vlastitim mjerilima i kriterijima ono što im odgovara (...) dok naši književnici, bez obzira na nacionalnost, govore o jednoj i integralnoj književnosti u Bosni i Hercegovini, izvan nje masovno je dezintegrišu, opredjeljujući se za ovu ili onu, te svojim dvojtstvom ili trojstvom stvaraju zabune.»¹²

Za razliku od fakta nepoznavanja onovremene bosanskohercegovačke književnosti, od strane samosvjesne kulturne inteligencije Beograda i Zagreba,¹³ bosanskohercegovački književnik, Ahmet Hromadžić, isticao je da su sva značajnija djela srpske i hrvatske književnosti bila zastupljena u bosanskohercegovačkom obrazovnom sistemu koji je, između ostalog, kanoniziranim književnošću, odgajao i »osoben« kulturni identitet: »Gotovo da i nema našeg savremenog pisca čija je knjiga uvrštena u programe školskih lektira Srbije i Hrvatske, dok su za razliku od takvog stava gotovo sva značajnija djela, i dječija i drugih vrsta literature, našla mjesto u programima naše Republike. (...) Na planu borbe za ravnopravnu zastupljenost naših pisaca u drugim republikama ono (Udruženje književnika Bosne i Hercegovine, op. a.) treba i mora da se pojavi kao inicijator revizije i preispitivanja programa te da odgovarajuće faktore u našoj Republici podstiče na to da se nova i značajna ostvarenja uvrštavaju u školske programe.»¹⁴

¹² ABiH, CK SK BiH, kut. 36/1972, »Idejno-političke implikacije u našem školstvu s aspekta idejnosti i nacionalnih odnosa« (Kasim Suljević), 2. 1972.

¹³ Hrvatski književnik Josip Pupačić, gost skupštine Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, održane 10. 2. 1964., pozdravio je bosanskohercegovačke književnike idućim riječima: »Pravo da vam kažem ja se ne mogu snaći ovdje, jer sam prvi put među književnicima Bosne i Hercegovine, prvi put ih vidim, a lično ne poznajem njihova djela; (...) literatura Bosne i Hercegovine nije dublje upoznata u Zagrebu.« ABiH, UKBiH, kut. 22, »Stenografske bilješke XVII redovne skupštine Udruženja književnika Bosne i Hercegovine«, 10. 2. 1964.; Nepoznavanje je dijelom bilo posljedica nadmoćnog stava kulturnog centra prema kulturnoj provinciji za koju je književna Bosna smatrana, a dijelom se, od strane hrvatske kulturne inteligencije, pravdalo i nemogućnošću interferencije u kulturne prilike Sarajeva, zbog prisustva dominantnog Beograda kao kulturnog patrona bosanskohercegovačke sredine. O tome vidi: Miroslav VAUPOTIĆ, »Opaske između tekstova i poslije njih (Muhsin Rizvić: »Iznad i ispod teksta«, ogledi, kritike, Sarajevo, Svjetlost, 1969.)«, *Kritika*, Zagreb, br. 14, 9/10. 1970, 717-720.

¹⁴ ABiH, UKBiH, kut. 22, »Stenografske bilješke XVII redovne skupštine Udruženja književnika Bosne i Hercegovine«, 10. 2. 1964.

I Kasim Suljević je, u već citiranom dokumentu, napominjao da bosanskohercegovački nastavni plan i program za društvene nauke, u osnovnim i srednjim školama, predstavlja »zbir nacionalnih programa«, i to hrvatskog i srpskog. Budući da se nije gajila bosanskohercegovačka kulturna svijest, već srpska i hrvatska nacionalna svijest, u planu i programu nije postojala ideja bosanskohercegovačkog kulturnog individualiteta.¹⁵

Treba još jednom napomenuti da članovi Udruženja književnika Bosne i Hercegovine nisu bili monolitni u svojoj »bosanskoj samosvijesti«, te da gosti skupštine Udruženja, koji su dolazili kao predstavnici dominantnih nacionalno-kulturnih centara, nisu pružali podršku ideji afirmacije kulturno-književne zasebnosti Bosne i Hercegovine. Tako je književnik Nedo Parežanin, član bosanskohercegovačkog Udruženja, dajući podršku izloženom programu, izrazio protivljenje činjenici da je Aktiv SK Udruženja, a ne njegovi članovi, bio taj koji je inicirao nastajanje i sačinio koncept programa, te dodao, s negodovanjem se referirajući na afirmativni »probosanski« stav Izeta Sarajlića: »Naročito mi se čini da ne treba isticati da postoji neka književnost koja se piše u Bosni i Hercegovini. Postoji jugoslovenska književnost.«¹⁶

Sličan stav iznio je i Dragan Jeremić, predstavnik Saveza književnika Jugoslavije i Udruženja književnika Srbije, istaknuvši nejasnost pojma bosanskohercegovačka književnost, i pledirajući za jugoslovensku književnost i jedinstven nastavni program u školama Jugoslavije, čime bi se na adekvatan način ispunio i cilj afirmiranja značajnih pisaca u Bosni i Hercegovini. Po njemu, Bosna i Hercegovina je bila književni region.

Kako se moglo zaključiti iz prethodnog iskustva, zastupljenost unutar jugoslovenske književnosti bila je proporcionalna nacionalno-kulturnoj, ekonomskoj i političkoj snazi i subjektivitetu, zbog čega samo zaživljavanje koncepta kulturnog jugoslovenstva nije bilo garantom »bosanske kulturne vidljivosti« u njegovom kulturnom sadržaju.¹⁷

Stavljajući na stranu idejne rasprave, vođene na skupštinama Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, smatram da je ovdje bitno napomenuti i

¹⁵ ABiH, CK SK BiH, kut. 36/1972, »Idejno-političke implikacije u našem školstvu s aspekta idejnosti i nacionalnih odnosa« (Kasim Suljević), 2. 1972.

¹⁶ ABiH, UKBiH, kut. 22, »Stenografske bilješke XVII redovne skupštine Udruženja književnika Bosne i Hercegovine«, 10. 2. 1964.

¹⁷ Kontroverzni Husein Tahmišćić, koji je ispred Udruženja književnika Bosne i Hercegovine učestvovao u radu Odbora za međunarodne veze Saveza književnika Jugoslavije, i na kojeg se, između ostalih, mogla odnositi i kritika o pasivnosti bosanskohercegovačkih predstavnika u Savezu, potvrdit će za izbore jugoslovenske književnosti, antologije koje su se priredivale za strane izdavače: »Činjenica je da u tim antologijama pisaca iz Bosne i Hercegovine nema.« Isto.

nimalo beznačajan segment rasprava, vođenih unutar Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, kao i na nivou Saveza književnika Jugoslavije 1960-ih i 1970-ih godina, i posvećenih nepovoljnom društvenom položaju književnih stvaralaca, koji se ogledao u neriješenim egzistencijalnim pitanjima, poput stambenog, te u niskim autorskim honorarima, i sl. U bosanskohercegovačkom društvenom kontekstu njihov je položaj, čini se, bio i nepovoljniji jer su bili »neposrednim proizvođačima« produkta koji je na bosanskom kulturnom tržištu, zbog njegovog siromaštva i kulturne zakržljivosti, imao slabu prođu. Osim toga, kako je naglašavao Ahmet Hromadžić, srpski, hrvatski i slovenački književnici nisu bili jedina brana promociji savremene bosanske književnosti. Zapravo, kako je naveo, ni sami izdavači u Bosni i Hercegovini nisu vjerovali u tržišnu kurentnost i vrijednost djela domaćih pisaca, pa su u tom smislu djelovali iznutra, kao prepreka promoviranju bosanskohercegovačke književnosti. Zbog inertnosti izdavača dešavalo se da pisci svoja djela objavljuju izvan Bosne i Hercegovine. Osim toga, sporovi koji se vode između pisaca unutar bosanskohercegovačkog Udruženja, i koji nisu odlika samo tog razdoblja i toga Udruženja, ne vode se u ime i zbog idejnosti, već zbog društvenog uticaja i reprezentativnosti, monopola u izdavačkim kućama i savjetima, te zbog stanova. Ovi »praktični« interesi katkad se tijesno isprepliću s motivima idejnog djelovanja i nacionalno-kulturne afilijacije.

Bosna u klinču geografskog versus literarnog ključa — VII. Kongres Saveza književnika Jugoslavije

Ideja, izražena u programu grupe pisaca na skupštini bosanskohercegovačkog Udruženja iz 1964. godine, o potrebi odlučnijeg angažmana ove organizacije na promociji bosanskohercegovačke književnosti u ostalim republikama Jugoslavije i svijetu, izrastala je iz jugoslovenskog društveno-političkog konteksta, obilježenog decentralizacijom i jačanjem republika, kao i činjenicom reorganizacije Saveza književnika Jugoslavije, koja je bila u toku i u skladu s općim društveno-političkom kursom. Hrvatska kulturna inteligencija, okupljena u Društvu književnika Hrvatske i 1960-ih godina najglasnija u osudi jugoslovenskog centralizma, etatizma i birokratizma, inicirala je reorganizaciju Saveza i izmjenu njegovog Statuta.¹⁸ Savez književnika Jugoslavije, po svojoj organizacionoj strukturi, imao je pratiti promjene koje su se dešavale u jugoslovenskoj državnoj strukturi. Iako su sva republička književna udruženja podržala ideju reorganizacije Saveza, percepcije načina na koji bi taj zahvat trebao biti izveden, unekoliko su se razlikovale, te bile usko ve-

¹⁸ AJ, Savez književnika Jugoslavije, fasc. 16, »Stenografski zapisnik sa Plenuma Društva književnika Hrvatske«, 18. 3. 1964.

zane za razumijevanje suštine ustavnih promjena i socijalističke Jugoslavije, kao političke zajednice koja je trebala ishoditi iz njih.

Na kongresu Saveza književnika Jugoslavije 1964. godine, održanom od 24. do 26. 9. u središtu jedne od jugoslovenskih republičkih periferija, tj. u Titogradu, glavnom gradu Crne Gore, raspravljalo se, između ostalog, o prijedlozima za izmjenu i dopunu Statuta Saveza. To je predstavljalo prvi praktičan korak u reorganizaciji Saveza, u skladu s općim jugoslovenskim, samoupravljačkim, deetatiističkim i decentralizatorskim kursom. U tom smislu, učesnici Kongresa, u svojim izlaganjima podnesenim na istom, raspravljajući o ulozi književnika i književnosti u jugoslovenskom socijalističkom i samoupravljačkom društvu, naglašavali su odmak od »dogmatski okamenjenog koncepta soc-realizma«, koji se očitovao u »birokratsko-književnim narudžbama od strane činovnika, specijaliziranih za ideološka pitanja«, te odbacivali koncept angažovanog književnika. Navedeno ne znači da je u »novom« jugoslovenskom idejnom kontekstu proklamovana nesputana sloboda književnog stvaranja, koja bi omogućila izgradnju književnog imaginarnog univerzuma, kao svijeta za sebe. Naprotiv, promovirane su parole o piscu »kao protagonisti naprednih kretanja u krilu društvene zajednice«, a ne pripadniku nekog izdvojenog elitnog staleža. Književnost je imala odražavati »ljudsku istinu kretanja životne stvarnosti«, tj. pozitivnu dinamiku socijalističkog i samoupravnog progresivnog kretanja, te humanizirati radne mase kojima je trebala biti dostupna.¹⁹ Progresivna, humana i prihvatljiva književnost razlikovala se od reakcionarne, odnosno one koja je nastupala s »desnih«, reakcionarnih pozicija, po tome što je ova druga, prema mišljenju referenata, »prolazne« slabosti socijalističkog samoupravnog sistema tretirala kao trajne nedostatke. Proklamovani i uvjetni koncept slobode umjetničkog stvaralaštva, dakle, nije obuhvatao takvu vrstu djela.

Na Kongresu je raspravljano i o marginalnom materijalnom i društvenom položaju pisca, koji ga je onemogućavao da ostvari adekvatnu društvenu ulogu.²⁰ Kritikovao je Savez književnika Jugoslavije koji se, prema stavu učesnika, pretvorio u okoštalu etatiističku organizaciju, tj. činovničku kance-

¹⁹ Predsjednik Skupštine opštine Titograd, Aleksandar Radević, obraćajući se učesnicima Kongresa, u svojoj pozdravnoj riječi, najjezgrovitije je objasnio očekivanja jugoslovenske partijsko-političke elite spram književnog stvaranja: »Vi ste, drugovi književnici (...) u stanju da (...) više kažete o ljudima našeg socijalističkog društva nego što oni sami o sebi znaju (...) da nama, našem potomstvu i ljudima izvan naših granica, svojim snažnim ostvarenjima, izrazite umjetničku istinu o našoj zemlji (...).« AJ, Savez književnika Jugoslavije, fasc. 17, »VII Kongres Saveza književnika Jugoslavije«, Titograd, 24-26. 9. 1964., 2-3.

²⁰ Isto, 12. (iz referata Meše Selimovića, člana Udruženja književnika Bosne i Hercegovine)

lariju »koja je kao metod rada rabila lične, prijateljske afinitete«.²¹ Naposljetku je data ocjena stvarnih dometa parola o jugoslovenskom kulturnom zajedništvu te međurepubličkoj i međunacionalnoj saradnji. Hrvatski književni kritičar i historičar književnosti, Miroslav Vaupotić, konstatirao je: »Mi svi živimo u svojim izoliranim svijetovima, u svojim centrima, u svojim udruženjima, oko pojedinih časopisa, u grupama i grupicama, možda čak koji put i zadovoljni što smo izolirani, a koji put po inerciji takvi. (...) teoretiziranja o jugoslovenskim kriterijumima, o jugoslovenskim integracionim kretanjima u jugoslovenskoj socijalističkoj kulturi (...) često ostaju zvonke, lijepe, ali prazne fraze.«²²

Ipak, ono zbog čega je VII. kongres Saveza književnika Jugoslavije bio naročito značajan, jeste da su učesnicima, od strane formirane Komisije za reviziju Statuta Saveza, prezentirana četiri prijedloga za izmjenu i dopunu Statuta i reorganizaciju Saveza. Želim da ponovim da su različite vizije Saveza, koje su došle do izražaja unutar ovih prijedloga, i koje su predviđale manji ili veći stupanj decentralizacije, tj. federalizacije savezne književne organizacije, bile usko povezane s vizijom državnog uređenja Jugoslavije, onih koji su dali te prijedloge. Tako je Udruženje književnika Srbije, podvlačeći neophodnost poštovanja principa rotacije u izboru uprave Saveza, predložilo da stalno izvršno tijelo Saveza bude Sekretarijat, sastavljen od predsjednika, potpredsjednika, generalnog sekretara i sekretara Udruženja/Društava. Društvo književnika Hrvatske dalo je prijedlog da se sjedište Saveza, abecednim redom, seli iz jedne u drugu republiku, te da se pri okončanju trogodišnjeg mandata uprave, koja bi bila birana iz trenutnog republičkog sjedišta, u istom održi i kongres Saveza. Iz praktičnih razloga bila bi zadržana kancelarija Saveza u Beogradu, koja bi primala direktive od Uprave. Treći prijedlog podnijela su, ispred svog udruženja, tri slovenačka književnika: Matej Bor, Drago Šega i Jože Šmit. Po njima, Savez je trebalo konfederalizirati, na način da se pretvori u Savez Udruženja, na čelu kojega bi bio Koordinacioni odbor, s predsjednikom koji bi dolazio iz reda najuglednijih jugoslovenskih književnika, sekretarom i jednim članom iz svakog republičkog udruženja/društva.

Prema prijedlozima donesenim od strane hrvatskog Društva i slovenačkih pisaca, Savez bi se, dakle, pretvarao u dogovornu tribinu uprava, republičkih i nacionalnih književnih udruženja, koji bi postali pravim kreatorima književno-kulturne politike u okvirima svoje republike. Dugoročno, realizacija hrvatskog prijedloga išla bi ka potpunom međusobnom otuđenju pisaca

²¹ Isto, 153. (iz izlaganja Mladena Oljače, člana Udruženja književnika Srbije)

²² Isto, 137-138.

u Jugoslaviji kao cjelini, u kojoj bi uprave republičkih književnih udruženja faktički igrale ulogu interesnih medijatora u međurepubličkim književno-kulturnim odnosima.

Četvrti prijedlog, koji je izazvao najviše rasprava i osuda, podnesen je od strane srpskog književnika Dobrice Ćosiće, ispred grupe pisaca iz Srbije. U njemu se tražilo da se novim statutom afirmiše pravo književnika da se organizuju i na drugim osnovama te po drugim srodnostima i afinitetima, umjesto republičko-teritorijalnih i nacionalnih. Iako je, u obrazloženju Komisije za reviziju Statuta, naglašeno da je ovaj prijedlog podnijela grupa srpskih pisaca, iznenađuje činjenica da su na Kongresu svoj potpis na isti prijedlog stavili i neki hrvatski književnici, kasniji potpisnici Deklaracije, rezolutni u osudi jugoslovenskog kulturnog centralizma i integralizma, idejnih koncepata koji su se implicitno nazirali u Ćosićevu prijedlogu.²³ Sveta Lukić, književni kritičar i autor kontroverzne knjige *Savremena jugoslovenska literatura (1945—1965)*,²⁴ tokom diskusije na Kongresu pokušao je objasniti suštinu Ćosićeva prijedloga. Po njemu, stvarni cilj reorganizacije Saveza trebao je biti literarni uspon, do kojeg je najefikasnije dovođila dinamika sukobljavanja različitih estetskih grupa. Za Lukića je bilo važno »(...) da ti (ujedinjeni estetski op. a.) afiniteti rode rezultatima koji su više jugoslovenski nego što je to dosad bio slučaj«. Udruživanje jugoslovenskih pisaca na temelju »estetskih afiniteta« trebalo je, po Lukiću, dovesti do bližeg povezivanja, »proširivanja, premrežavanja Jugoslavije u stvarnijem smislu«. On se u svom izlaganju kritički osvrnuo na nacionalno-teritorijalni partikularizam, unutar kojeg se, kako je smatrao, pojavljivao novi, republički centralizam, tj. etatizam. Ovim je aludirao na opasnost rađanja integralnih republičkih kultura koje izrastaju pod patronatom republika, koje postaju nosioci državnog etatizma. Repu-

²³ Od članova Društva pisaca Hrvatske prijedlog su potpisali: Josip Pupačić, Miroslav Vau-potić, Antun Šoljan i Slavko Mihalić. Članovi bosanskohercegovačkog Udruženja koji su potpisali prijedlog bili su: Sreten Asanović, Vuk Krnjević i Čedo Kisić. Ispred Udruženja književnika Srbije, u potpisu prijedloga, između ostalih, stoje imena Antonija Isakovića, Borislava Mihajlovića-Mihiza, Brane Crnčevića, Matije Beckovića, Oskara Davića, Svete Lukića, Ivana Lalića, Petra Džadžića, i dr.

²⁴ O knjizi Svete Lukića, *Savremena jugoslovenska literatura (1945—1965) — Rasprava o književnom životu i književnim merilima kod nas*, koju je 1968. godine izdala beogradska Prosveta te koja je, po broju rasprava što ih je izazvala, proglašena »književnom pojavom«, organiziran je razgovor na Narodnom univerzitetu u Sarajevu 25. 10. 1968. godine. U razgovoru su učestvovali autor knjige, zatim Vlado Gotovac, Slavko Leovac, Miodrag Jurišević, Vasilije Kalezić, Novica Petković i Meša Selimović. Selimović je tom prilikom ukazao na maliciozni stav Lukića koji je u knjizi naveo, navodno na temelju informacije koju mu je dao književnik i književni kritičar, Vuk Krnjević, da samo tri čovjeka u sarajevskoj kulturnoj sredini u književnom smislu nešto znače. Rasprava je objavljena u: *Odjek*, Sarajevo, br. 23, 01. 12. 1968.

blička književna udruženja, na način na koji su se nastojala oformiti, podri-
vala su, po Lukiću, Savez književnika, dok se Ćosićevim prijedlogom ta »sa-
veznost« nastojala osnažiti.²⁵

Na temelju odluke Komisije i glasanja na Kongresu, naposljetku je odlu-
čeno da se svi podneseni prijedlozi o reviziji Statuta i reorganizaciji Saveza,
vrate na raspravu udruženjima/društvima, nakon čega bi se sazvaio vanred-
ni kongres na kojem bi se odlučilo na koji će način biti izvršena reorganiza-
cija Saveza. Ovdje je bitno primijetiti da Makedonci, Crnogorci i predstavnici
bosanskohercegovačkog književnog udruženja nisu učestvovali u osmiš-
ljavanju prijedloga. Ključnu riječ imali su stvarni političko-kulturni subjekti
jugoslovenske scene, dok je nacionalnim i republičkim periferijama bilo na-
mijenjeno da se određuju prema zadatim idejnim koordinatama.

O prijedlozima za novi statut Saveza književnika Jugoslavije raspravljalo
se 12. 3. 1965. godine, na godišnjoj skupštini Udruženja književnika Bosne i
Hercegovine. Tom prilikom, Mak Dizdar, kao član Komisije Saveza književ-
nika Jugoslavije za izmjene i dopune Statuta, usvojenog 20. 5. 1959. godine,
upoznao je članove bosanskohercegovačkog Udruženja, prisutne na skupšti-
ni, sa stavovima i prijedlozima koji su podneseni na Kongresu, a onda pre-
zentirao mišljenje o novom statutu i organizaciji Saveza udruženja književni-
ka. Zapravo, kako se vidi iz Dizdareva obrazloženja, crnogorsko i bosansko
Udruženje, u svom određenju prema novom statutu Saveza, držala su se
srednjeg puta. Iako su dali nesumnjivu podršku reorganizaciji Saveza, koja
je pratila ustavno restrukturiranje i decentralizaciju socijalističke Jugoslavije,
pledirali su za to da Beograd ostane njegovim sjedištem, te izrazili protivlje-
nje konceptu koji je zagovarao Savez udruženja.²⁶ Svi članovi bosanskoher-
cegovačkog Udruženja, koji su na skupštini 1965. godine uzeli riječ, odbili
su Ćosićev prijedlog i istaknuli kao primarnu, pripadnost nacionalnom, tj. re-
publičkom udruženju.²⁷ To je zapravo značilo da je ključna međa književno-

²⁵ AJ, Savez književnika Jugoslavije, fasc. 17, »VII Kongres Saveza književnika Jugoslavije«, Titograd, 24-26. 9. 1964., 184, 187, 189.

²⁶ Dizdar je na skupštini kritikovao Savez koji se kao birokratsko tijelo »otudio« i oko ko-
jeg su se okupljale uticajne grupe koje su ignorisale rad republičkih udruženja, te dotadaš-
nje predstavnike Udruženja književnika Bosne i Hercegovine koji su se, participirajući u
radu uprave Saveza, pokazali inertnima i indolentnima prema potrebama svoje sredine i
svog Udruženja. ABIH, UKBiH, kut. 22, »Stenografske bilješke sa godišnje skupštine Udu-
ženja književnika Bosne i Hercegovine«, 12. 3. 1965.

²⁷ Književnik Nedo Parežanin rekao je da Ćosićev prijedlog ide za nekim ultrajugosloven-
stvom, što nije politički opravdano, te da dobri Jugosloveni u Bosni doprinose bosanskoj
sredini. Ili pojednostavnjeno, da se jugoslovenskoj zajednici doprinosi izgradnjom primar-
ne, republičke zajednice. Bitno je napomenuti da je član Udruženja književnika Bosne i
Hercegovine, Stevan Bulajić, pri završetku skupštine koja je održana 12. 3. 1965, pro-

-kulturnog identiteta bila nacionalna i republička, te da joj nije bilo dozvoljeno da se gubi u apstraktnim, estetskim, jugoslovenskim bespućima.

Čosić je naknadno izrazio mišljenje da je njegov prijedlog na Kongresu naišao na idejno-politički otpor, jer ga je pratio glas zagovarača jugoslovenskog integralizma i velikosrpsstva. Predloženu decentralizaciju Saveza percipirao je kao konfederalistički sistem organizovanja, koji je uništavao san o zaživljavanju integralne jugoslovenske kulture i integralnog jugoslovenskog društvenog prostora, unutar kojeg bi bile izbrisane kulturne i političke granice.²⁸

Iako su tenzije na VII. Kongresu u Titogradu već bile podignute prijedlozima o reviziji Statuta i raspravama o tome kako, kada i gdje će se donositi konačna odluka o načinu reorganizacije Saveza, posebno mučna atmosfera nastupila je kod izbora nove uprave Saveza književnika Jugoslavije. Zapravo, u komplikacijama koje su izbile vezano za izbor novog predsjednika saveznog književnog udruženja, do izražaja je došla pozicija Bosne i Hercegovine u međurepubličkoj, jugoslovenskoj kulturnoj i političkoj konstelaciji, i njeno percipiranje od strane ključnih kulturnih subjekata: srpske i hrvatske kulturne inteligencije. Naime, godine 1964, slijedeći ustanovljeni princip da se predsjednik Saveza svaki put bira iz drugog Udruženja, red je došao na Bosnu i Hercegovinu koja je za svog kandidata, kako se čini, uz inicijativu i podršku Udruženja književnika Srbije, predložila Mešu Selimovića. Do početka samog Kongresa Selimović je bio jedini kandidat oko kojega je, kako se tvrdilo, u dugotrajnim pregovorima Saveza i bosanskohercegovačkog Udruženja, postignut konsenzus. Ističući da je došlo vrijeme da se napusti prevaziđeni način biranja predsjednika Saveza po birokratskom, republičkom i geografskom ključu, te da treba pobijediti literarni princip, tj. vrijednost i veličina literarnog stvaranja, kao jedini istinski kriterij primjenjiv u iz-

komentariso povlačenje Huseina Tamišića sa dužnosti potpredsjednika, te Sretena Asanovića, sa mjesta sekretara Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, kao opstrukciju koja ishodi iz kampanje koja je počela na Kongresu u Titogradu. Isto; Čini se da je time ukazivao na uticaj što ga je, na neke članove unutar bosanskohercegovačkog udruženja, imao dio srpske i hrvatske kulturne inteligencije koja je, prilikom izbora nove uprave Saveza na Kongresu, opstruirala ravnopravan tretman Bosne i Hercegovine.

²⁸ AJ, Savez književnika Jugoslavije, fasc. 16, »Stenografski zapisnik sa 19. redovne godišnje skupštine Udruženja književnika Srbije«, 21. 2. 1965.; O jugoslovenstvu beogradske kulturne inteligencije iz vremena socijalističke Jugoslavije, obrazovane »u periodu 'unitarnog jugoslovenstva' kralja Aleksandra«, koja je bila »naučena da tradicionalni srpski identitet povezuje sa predstavom o jedinstvenoj jugoslovenskoj naciji«, vidi: Jasna DRAGOVIĆ-SOSO, *Spasioci nacije, Intelektualna opozicija Srbije i oživljavanje nacionalizma*, Beograd, 2004., Edicija Reč, 66-69; O izgradnji kulturnog i idejnog koncepta jugoslovenstva unutar kojega je dominirala srpska tradicionalna kultura pamćenja, vidjeti: Andrew Baruch WACHTEL u knjizi *Stvaranje nacije, razaranje nacije*, Sarajevo, Bošnjačka asocijacija 33, 2010.

boru predsjednika saveznog književnog udruženja, dio hrvatskih književnika na Kongresu, nezadovoljnih Selimovićevom kandidaturom, istom je suprotstavilo »svog« kandidata, srpskog književnika Mihajla Lalića. Pogoršavajući opći dojam Selimovićevog i bosanskohercegovačkog poniženja na Kongresu, Borislav Mihajlović Mihiz je svojom izjavom dodatno istakao književnu inferiornost bosanskog kandidata, naspram spomenutog srpskog književnika: »(...) veliko je pitanje da li bi čovek uopšte pristao na tu kandidaturu da je znao da za protivkandidata ima Miroslava Krležu ili Mihajla Lalića (...) koji je, snagom svog imena, svojom izuzetnom literarnom vrednošću, apsolutno čovek koji ima sve šanse da učini deplasiranom kandidaturu Meše Selimovića.«²⁹

Izražavajući svoj protest zbog diskriminacije Bosne i Hercegovine i uskraćivanja prava da se za predsjednika Saveza izabere njezin predstavnik, čime se dokazivao, kako su tvrdili, njen neravnopravan tretman, bosanski delegati na Kongresu su nakon svega saopštili svoju odluku da će se uzdržati od glasanja i povući sve kandidature na mjesta u Upravi Saveza književnika Jugoslavije.³⁰ Najizrazitiju podršku književnim predstavnicima Bosne i Hercegovine na Kongresu, pružio je Mladen Oljača, član srpskog književnog udruženja, ističući da je za poštovanje geografskog principa, jer je to princip jedinstvene Jugoslavije.³¹ Iako je u prvom krugu glasanja Lalić odnio prevagu nad Selimovićem, nakon bojkota bosanskohercegovačkih književnika, srpski književnik je odlučio povući svoju kandidaturu i napustio je Kongres. Glasanje je, uz Selimovićev pristanak, naposljetku ponovljeno, a za novog predsjednika Saveza književnika Jugoslavije izabran je bosanski kandidat. No time nije zaboravljen mučni utisak cjelokupne atmosfere koja je pratila izbor.³²

²⁹ AJ, Savez književnika Jugoslavije, fasc. 17, »VII Kongres Saveza književnika Jugoslavije«, Titograd, 24-26. 9. 1964., 228.

³⁰ Tom prilikom Ahmet Hromadžić je protestovao: »Nas jako čudi zašto je baš na ovom Kongresu, u ovom momentu, kad je došao red na Bosnu i Hercegovinu, jedan dogovor prekršen i jedna konvencija izneverena«. Risto Trifković je, ispred bosanskih delegata, izjavio da i oni misle da je »republički ključ« prevaziđen, ali da treba dopustiti da se napravi puni krug, tj. da i Bosna i Hercegovina ostvari prava koja su ostvarile druge republike. Isto, 222, 226.

³¹ Njegova izjava predstavlja svjedočanstvo otužnog lobiranja u Udruženju književnika Srbije, da se aminuje predstavnik bosanskog Udruženja iz redova »muslimana«, kao kandidat za predsjednika književnog Saveza: »Ponovo sam molio drugove na plenumu od 20. maja: u pitanju je drug iz Bosne i Hercegovine, u pitanju je drug Meša, u pitanju je odnos prema drugoj republici, u pitanju je odnos i prema ne znam čijoj religiji, koja je sada možda napuštena, itd.« Isto, 234.

³² Ćamil Sijarić je, potvrđujući u ime bosanskih delegata da će povući svoju raniju odluku o apstinenciji, ukoliko se bude ponovno glasalo za Selimovića, između ostalog, rekao: »(...) celo vreme — ne zamerite mi na ovome — mi smo bili okrenuti ovom grbu Jugoslavije,

Smatram da je činjenica, da je kandidat za novog predsjednika Saveza književnika Jugoslavije bio predstavnik, kako se smatralo, inferiorne književne provincije i regije,³³ izazvala protivljenje dijela srpske i hrvatske kulturne inteligencije na Kongresu. Mojem mišljenju govori u prilog i izjava Slobodana Markovića, na 19. redovnoj godišnjoj skupštini Udruženja književnika Srbije, održanoj pet mjeseci nakon titogradskog kongresa:

»(...) jednog Mihajla Lalića zamenjuje Meša Selimović, koji nije izabran jednoglasno; mi ćutimo. On ide u Sovjetski Savez, on ide ovde, onde, potpisuje ugovore u ime nas (...)«.³⁴

Navedeno govori u prilog činjenici da su hrvatski i srpski književnici, zagovarajući tzv. literarni princip pri izboru čelnog čovjeka Saveza književnika Jugoslavije, nastojali zadržati dominaciju unutar Saveza, za koju su smatrali da im pripada već samom činjenicom nesumnjive literarne i kulturne superiornosti.

Udruženje književnika Bosne i Hercegovine u vrtlogu Hrvatskog proljeća

Hrvatsko proljeće, nepovratno inicirano *Deklaracijom o nazivu i položaju hrvatskog jezika* iz 1967. godine, potaknulo je međunacionalne rasprave koje su destabilizirajuće djelovale na Jugoslaviju, ali i na Bosnu i Hercegovinu kao višenacionalnu republiku i društvo. Tim više jer je dio hrvatske proljećarske kulturne inteligencije u Zagrebu, u svojim javnim istupima, imao potrebu naglasiti »činjenicu« duboke strukturalne destabiliziranosti bosanskohercegovačkog društva koju je, kako su tvrdili, prikrivala represivna priroda bosanskohercegovačke vlasti. Osim toga, implicirano je da Bosna i Hercegovina postoji kao »moralna«, a ne povijesna cjelina koja, na mikro planu, treba da potvrdi opravdanost postojanja Jugoslavije.³⁵ U tom nasrtaju dijela zagrebačke kulturne inteligencije na bosanskohercegovačku ravnopravnost, sinhrono su učestvovali i pojedini zagrebački mediji, koji su svojim pisanjem uticali na

gde sve ove baklje stoje jedna do druge ravnopravno. Zato kažem da je bila greška i bila je jedna uvreda.« Isto, 249.

³³ Ne treba smetnuti s uma da Selimović u to vrijeme još nije napisao knjigu *Derviš i smrt*, kojom će se zapravo neupitno vinuti u sam vrh jugoslovenske književnosti. Do pojave te knjige on nije figurirao kao značajan književni autoritet, o čemu svjedoči i tretman koji mu je priređen na Kongresu.

³⁴ AJ, Savez književnika Jugoslavije, fasc. 16, »Stenografski zapisnik sa 19. redovne godišnje skupštine Udruženja književnika Srbije«, 21. 2. 1965.

³⁵ O tome vidjeti: Grga GAMULIN »Na rubu ili u jezgri problema (o nacionalnoj ravnopravnosti u socijalizmu — u povodu diskusije o muslimanima)«, *Kritika*, Zagreb, br. 12, 5/6. 1970., 398-403; Vladimir BLAŠKOVIC, »Ograda od objede ili poruka javna povodom jedne arabske kolajne i njene ture i jazije«, *Kritika*, Zagreb, br. 13, 7/8. 1970., 543-547.

»proizvođenje« izvjesnih bosanskohercegovačkih slučajeva. Primjer za to je i »slučaj Sarajlić« koji je trebao ukazati na dvojbenost ispravne idejne orijentacije bosanskohercegovačkog rukovodstva u jeku izgradnje samoupravnog socijalizma, ali i u vrijeme kada su se unutar Jugoslavije otvarali »reakcionarni« idejni frontovi s kojih se napadalo tu izgradnju.

Uglavnom, pomenuti slučaj je »kreiran« nakon što je pjesnik Izet Sarajlić, na skupštini Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, 27. 2. 1970. godine, izabran za predsjednika ove književne organizacije. Ono što se može zaključiti o Sarajliću i njegovom djelovanju 1960-ih i početkom 1970-ih, jeste da je bio »angažovani« umjetnik, tj. državni pjesnik, koji je nakon Drugog svjetskog rata učestvovao u idejnoj izgradnji nove kulture pamćenja. Radio je kao urednik u izdavačkoj kući Veselin Masleša, što mu je, na šta su se žalili ostali književnici unutar Udruženja, omogućivalo velik utjecaj, ako ne i monopol, na politiku izdavaštva. Što se tiče njegovog idejnog djelovanja, osim oduševljenja za Rusiju kao kolijevku socijalističke revolucije, Sarajlić je, kao što sam pokazala analizom skupštinskog zasjedanja iz 1964, zastupao i ideju bosanskohercegovačke književnosti. S druge strane, početkom 1970-ih, na zasjedanjima skupštine bosanskohercegovačkog Udruženja, optuživali su ga za povezanost sa srpskom kulturnom inteligencijom, koja je idejno djelovala s pozicija tradicionalnog nacionalizma. Kao urednik izdavačkog preduzeća Veselin Masleša, 1972. godine je objavio knjigu Dušana Đurovića, *Miris Oskoruša*, koja je sadržavala problematičnu revizionističku interpretaciju dijela povijesti srpskog naroda.

Nakon što je Sarajlić izabran za predsjednika Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, u *Vjesniku u srijedu* je objavljen članak u kojem je dat osvrt na idejno-političku kvalifikaciju Sarajlićeve pjesme, *A gdje sam — zna se*. Kvalifikaciju je dao CK SK Crne Gore, nakon što je pjesma objavljena u titogradskom časopisu *Ovdje*.³⁶

³⁶ Pjesma je štampana u listu *Ovdje*, Titograd, br. 9, 2. 1970., 9. Pjesnik je kroz nju eksplicitno izražavao ljubav prema SSSR-u, kao i nemogućnost mijenjanja svojih stavova i uvjerenja, shodno zahtjevima revidirane idejno-političke paradigme. Redakcija pomenutog časopisa je, tokom 1970. godine, bivala optuživana za širenje tzv. »neoinformbirovštine«. Redakcija, »Kako je štampa informisala o XIV sjednici CK SK Crne Gore («Ovdje» otišlo tamo — u IB)«, *Ovdje*, Titograd, br. 10, 3. 1970., 3. Tekst kontroverzne Sarajlićeve pjesme je glasio:

A GDE SAM — ZNA SE

Voleti Rusiju unosno nije.

To je barem jasno čak i cvrčku.

Želite li smirom doći do penzije,

Volite radije — Staru Grčku.

Sa Grčkom i svojoj supruzi ste draži.

S Rusijom ona nikada ne zna

Autor članka u *VUS-u* osvrnuo se na istupanje predsjednika CK SK Crne Gore, Veselina Đuranovića, 20. 2. 1970. godine, u kojem je ovaj govorio o antisamoupravnim i neoinformbirovskim shvatanjima što se plasiraju kroz politiku uređivanja lista *Ovdje*. U tom smislu, kao jedna od najvećih pogrešaka i idejnih promašaja redakcije, spomenuto je objavljivanje Sarajlićeve pjesme, koju je titogradska *Pobjeda* ocijenila kao direktnu i nedvosmislenu političku insinuaciju, što je novinar *VUS-a* nadogrudio interpretacijom prema kojoj Sarajlićeva pjesma sadrži neoinformbirovsku tezu »da s 1948. u nas nije započeo proces sazrijevanja ideja socijalizma iznad do tada važećih dogmi, već da je to bio sukob između onih koji 'vole Amerikance' i onih koji 'vole Ruse'«. Članak je zaključen implicitnim pitanjem, kako je nosilac takvih idejnih shvatanja, osam dana nakon što je uslijedila donesena kvalifikacija njegove pjesme, mogao biti izabran, demokratskom većinom, u Sarajevu, za predsjednika Udruženja književnika Bosne i Hercegovine.³⁷ Reakcija bosanskohercegovačkog rukovodstva na te optužbe uslijedila je promptno: Sarajlić je smijenjen s mjesta predsjednika Udruženja. Na vanrednoj skupštini, održanoj 27. 3. 1970. godine, za novog predsjednika izabran je književnik Čamil Sijarić. Organizacija Saveza komunista u izdavačkom preduzeću Veselin Masleša, gdje je Sarajlić radio kao urednik, donijela je odluku o pjesnikovu isključenju iz SK. Predstavnici bosanskohercegovačke vlasti na pomenu toj vanrednoj skupštini, ograđivali su se od učešća u izboru Sarajlića za pred-

da li da vas u zatvoru traži
ili na nekom banketu kod zvezda.

Da mogu u ovo večer decembarsko
ja bih i sam s Venerom u noć da pođem,
ali da se menjam meni je prekasno,
ja sam već jednom, tridesete rođen.

Meni je prekasno da od svog života
pravim život tuđi. A i dosta vas se
i bez mene oko Venere mota.

Ja ostajem gde sam, a gde sam — zna se.

Sedeo u susedstvu kod Vinka Zovke
ili tražio do pesme put što kraći,
na uglu Kuznjčkog mosta i Petrovke
pola moje duše uvek ćete naći.

I sutra kad me, sva u ranama,
stigne moja smrt — u Dubi, u Grenoblu —
pola mene ležaće na Barama,
pola na Novodevičjem groblju.

³⁷ ABiH, UKBiH, kut. 22, »Informacija o nekim problemima iz rada Udruženja književnika i Upravnog odbora u periodu od 27. 2. 1970. godine do saziva skupštine«; D. VEJIĆ, »Ljubavni jadi' Izeta Sarajlića«, *Vjesnik u srijedu*, Zagreb, br. 933, 18. 3. 1970., 10.

sjednika Udruženja. Član Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, društveno uticajni književni kritičar, književnik i urednik Svjetlosti, Risto Trifković, složio se s idejom kvalifikacijom Sarajlićeve pjesme u titogradskom listu. Književnik Nenad Radanović ukazao je na pogubnost činjenice da bosanski mediji nisu bili ti koji su ukazali na grešku u izboru, već je na to skrenuta pažnja izvana, zbog čega je novinarka Marina Trumić, u sarajevskom listu *Svijet*, skupštinu bosanskohercegovačkog Udruženja nazvala otužnom komedijom. Zapravo je novinarka *Svijeta*, u svom kratkom članku, nekoliko puta otvorila pitanje svrhe opstanka »etatističke strukture« Udruženja književnika Bosne i Hercegovine. Po novinarki Trumić, Udruženje je okupljalo slabe i osrednje pisce koji su preko njega plasirali svoja »nemušta djela« i ostvarivali lične interese. Novinarka je također smatrala da bosanskohercegovačka književna organizacija, kao administrativno-staleška, nije mogla bitnije uticati na literarne tokove, tim više jer se bavila pitanjima kao što su problemi dodjele stanova, itd. Zbog svega toga, zaključila je, skupštine Udruženja književnika Bosne i Hercegovine više su ličile na otužnu komediju.³⁸

Na vanrednoj skupštini Udruženja, održanoj 27. 3. 1970. godine, jedino je književnik Anđelko Vuletić bio protiv Sarajlićeve ostavke, a članica Udruženja, Dara Sekulić, stala je u odbranu pjesnika kojeg je okarakterisala kao angažovanog državnog stvaraoca čija kontroverzna pjesma predstavlja lirski zapis, izdvojen iz putopisa koji je nastao tokom njegovog proputovanja kroz Rusiju.³⁹ Uprava Udruženja je naknadno tvrdila da je »slučaj Sarajlić« insceniran izvana, te da je pjesma, koja je napisana »znatno ranije, u drugačijoj političkoj klimi«, tj. u vrijeme kad je sovjetski komunizam smatran uzor-modelom jugoslovenskog, poslužila tek kao formalni povod za interferiranje u unutarnje stvari Bosne i Hercegovine, te u pokušaje njenog destabiliziranja.⁴⁰

Efikasnim uklanjanjem Sarajlića sa čela Udruženja, nisu nestali svi problemi ove organizacije. Zapravo, zahuktavanjem Hrvatskog proljeća, koje je svoj vrhunac dostiglo tokom 1970. i 1971. godine, unutar Udruženja su izbili sukobi koji su destabilizirali njegov rad. Zbog ostavki pet članova Udruženja, koje su bile posljedicom sukoba, rad njegove Uprave, napadane i od strane medija i od strane nekih književnika, bio je dobrano uzdrman. Društveno-političkoj dramatizaciji spora doprinosila je i medijska zainteresiranost za dešavanja unutar Udruženja književnika Bosne i Hercegovine. Sukobi izme-

³⁸ Marina TRUMIĆ, »Otužna komedija«, *Svijet*, Sarajevo, br. 615, 13. 3. 1970., 11.

³⁹ ABiH, UKBiH, kut. 22, »Stenografske bilješke vanredne skupštine Udruženja književnika Bosne i Hercegovine«, 27. 3. 1970.

⁴⁰ ABiH, UKBiH, kut. 22, »Informacija o nekim problemima iz rada Udruženja književnika i Upravnog odbora u periodu od 27. 2. 1970. godine do saziva skupštine«.

đu bosanskohercegovačkih književnika djelomično su izazvani nastojanjem mlade generacije da se izbori, ponekad ne birajući sredstva, za vlastitu afirmaciju, tj. za pozicije u redakcijama časopisa i izdavačkih kuća, za vlastitu književnu promociju, ali i društveni uticaj i materijalne povlastice. Ipak, te su razmirice, velikim dijelom, imale dimenziju idejnog spora, vođenog s različitih nacionalno-kulturnih pozicija, i pojačavanog ehom koji je u Bosni i Hercegovini proizvodio MASPOK, koji je u datom društveno-političkom kontekstu, i od strane bosanskohercegovačke vlasti, smatran temeljnom prijetnjom stabilnosti Bosne i Hercegovine.

Dakle, glavni sukob unutar Udruženja, 1970. godine, vodio se između bosanskohercegovačkog pjesnika Maka Dizdara, člana uprave Udruženja i višegodišnjeg urednika časopisa *Život*, s jedne strane, te mladog pjesnika, u to vrijeme sekretara Udruženja, Rajka Petrova Noge, s druge. Dizdar je optužio Nogu da je dio neformalne grupe koja promovira samu sebe kao književnu elitu, negirajući književne i književnokritičarske uratke starije generacije. Osim toga, tvrdio je da su članovi pomenute grupe, dezinformacijama koje su širili o sarajevskoj kulturnoj sredini, u susjednim republičkim i kulturnim sredinama, posebice SR Srbiji i SR Crnoj Gori, narušavali međurepubličke i međunacionalne odnose.⁴¹ Kao rezultat navedenog, srpski pjesnik crnogorskog porijekla, Ranko Jovović, napadao je Dizdara i Nikolu Martića, članove bosanskohercegovačkog Udruženja, prilikom pjesničkih susreta u Nikšiću, Zagrebu, Novom Sadu i Beogradu. U pomenutim prilikama Dizdar je nazivao hrvatskim, a Martića katoličkim pjesnikom iz Bosne. Mak Dizdar je optuživao Nogu i za rastrošno i neopravdano trošenje sredstava Udruženja, za pribavljanje nedozvoljene finansijske koristi za sebe, te za samovoljno revidiranje liste za dodjelu stanova. Na stambenoj listi Udruženja, navodno su bili potisnuti stariji članovi, Nedžad Ibrišimović i Nikola Martić, u korist Noge, Novice Petkovića i Radovana Karadžića. Dizdar i književnik Anđelko Vuletić tvrdili su da je nove članove Udruženja književnika Bosne i Hercegovine izglasavala neformalna grupa, mimo izbornih pravila, zbog čega su bosanskohercegovački književnici, koji nisu primljeni u članstvo Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, odlazili u Zagreb.⁴² Dizdar je

⁴¹ U „Dodatku uz ostavku“ Maka Dizdara, na mjesto u upravi Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, od 15. 1. 1971., stoji: »U svojim misijama po SR Srbiji i SR Crnoj Gori pojedinci iz neformalne grupe ne propuštaju priliku da dezinformišu tamošnje književnike i druge kulturne radnike o situaciji u Bosni i Hercegovini. Tendenciozno se lansiraju neistinite da se u sarajevskim časopisima ne štampaju pisci iz tih republika (...) Nasuprot tome, imali smo slučaj zapostavljanja nekih bosanskih pisaca, te je na primjer Hamza Humo, primljen u akademiju pred samu svoju smrt, mada je njegov značajni opus bio već odavno završen.« Zahvaljujem prof. dr. Husniji Kamberoviću koji mi je ustupio navedeni dokument.

napominjao da na sastanke uprave Udruženja nisu pozivani Vladimir Pavlović⁴³ i Ahmet Hromadžić, koji je trebao koordinirati rad Uprave bosansko-hercegovačkog Udruženja s radom Koordinacionog odbora Saveza književnika, te da je u bescijenje prodana biblioteka Udruženja koja je sadržavala sve primjerke dviju panorama savremene književnosti, odnosno poezije i proze Bosne i Hercegovine.

Po Dizdaru, zbog pritiska koji je vršen na urednike u sarajevskim izdavačkim kućama i časopisima, širenjem dezinformacija o lošem stanju u njoj, te zbog činjenice da Uprava Udruženja nije učinila ništa da spriječi te pritiske i širenje neistina, pjesnik, književni kritičar i glavni urednik *Izraza*, Husein Tahmišćić, istupio je iz članstva Udruženja. Dizdareve optužbe i nezadovoljstva, vrhunac kojih je bila tvrdnja da se protiv njega, od strane pomenute neformalne grupe vodi kampanja,⁴⁴ kulminirale su 15. 1. 1971. godine njegovom ostavkom na mjesto člana uprave Udruženja književnika Bosne i Hercegovine. U isto vrijeme, ostavke su podnijeli i književnici Anđelko Vuletić i Vladimir Pavlović.

S druge strane ovoga spora, Rajko Petrov Nogo optuživao je Dizdara za urednički monopol nad *Životom*, tvrdeći da postoji kadrovski monopol određenog broja ljudi u sarajevskoj kulturnoj sredini, zbog čega bosansko-hercegovački kulturni časopisi postaju privatne radionice u kojima se stvaraju mali provincijalni geniji. Mladi književni kritičar, Novica Petković, za ko-

⁴² Dizdar je u tekstu svoje ostavke tvrdio da su, zbog nepovoljnih stvaralačkih prilika i loše atmosfere među kulturnim radnicima, te zbog neprimanja u članstvo Udruženja, iz Sarajeva u Zagreb otišli: Tomislav Ladan, Nusret Idrizović, Rasim Filipović, Ibrahim Kajan, Stanko Bašić i Džemaludin Alić. Zahvaljujem prof. dr. Husniji Kamberoviću koji mi je ustupio tekst ostavke Maka Dizdara na mjesto člana Uprave Udruženja književnika Bosne i Hercegovine; O «slučaju» Nusreta Idrizovića, njegovom odlasku iz Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, i uopće o odlasku iz Sarajeva u Zagreb, bilo je govora na XVI. redovnoj skupštini Udruženja književnika NR Bosne i Hercegovine. Tada se spominjao i sukob koji je izbio između članova Udruženja — Izeta Sarajlića, Esada Velića i Nusreta Idrizovića, ali se suštinski razlozi spora nisu spominjali. ABiH, UKBiH, kut. 22, «Stenografske bilješke sa XIV redovne godišnje Skupštine Udruženja književnika NR BiH», 2. 3. 1963.; Hoću reći da je i Dizdar, da bi podupro svoju stranu priče, nekim činjenicama učitavao «nategnuto» značenje.

⁴³ Uprava je, da bi se opravdala, tvrdila da je Pavlović ujedno bio i član Društva književnika Hrvatske, te da je živio u okolini Metkovića, zbog čega je njegovo prisustvo sjednicama bilo otežano. ABiH, UKBiH, kut. 22, «Informacija o nekim problemima iz rada Udruženja književnika i Upravnog odbora u periodu od 27. 2. 1970. godine do saziva skupštine».

⁴⁴ Početkom 1971. godine Dizdar je, u beogradskom *NINU*, tvrdio da je pozadina navedenog Noginog djelovanja bila nezajzljiva borba za vlastite pozicije u izdavačkim kućama, konkretno Svetlosti, i književnim časopisima, tj. *Životu*. Usp. Mak DIZDAR, «Činjenice su tvrdoglave», *NIN*, Beograd, br. 1050, 21. 2. 1971.

ga se tvrdilo da je vođa nefomalne grupe koju je pominjao Dizdar, smatrao je da bosanskohercegovački književnici nemaju svoje pravo glasilo oko kojeg bi se okupljali pisci s estetskim afinitetima, već da su književni časopisi u Bosni i Hercegovini »slepi putnici na književnim raskršćima, uljuljkani ranijim priznanjima«. Nogo je urednike sarajevskih kulturnih časopisa i izdavačkih kuća opisivao kao »nabeđene palanačke polubogove«, okružene »armijom poltrona« i »poluinteligentnim kritičarima«. ⁴⁵

U članku koji govori o destabiliziranoj kulturnoj atmosferi Sarajeva i sukobu među njegovim književnicima, objavljenom u beogradskom *NINU*, pomenuto je i pismo petorice mladih pjesnika — Marka Vešovića, Todora Dutine, Tomislava Obradovića, Drage Jovanovića i Rešada Hadrovića — upućeno Meši Selimoviću i objavljeno u *Licima*, sarajevskom časopisu mladih za društvena pitanja, kulturu i umjetnost. Povod tom pismu navodno je bila Selimovićeva izjava da odlazi iz Sarajeva zato što mladi pisci vrše strahovit pritisak na izdavačku kuću Svjetlost, u kojoj je Selimović radio kao urednik, te nastupaju kao žrtve bosanskohercegovačkog društva i izdavačke djelatnosti, prisiljavajući izdavačke kuće na štampanje knjiga. ⁴⁶

Bitno je napomenuti da je Rajko Petrov Nogo, kao ratno siroče, tj. žrtva »domaćeg« fašizma, uzvraćajući na optužbe za širenje međunacionalnog nepovjerenja, podsjećao Maka Dizdara da je u ratnom periodu, u kojem je Nogo izgubio roditelje, on neometano kulturno djelovao. ⁴⁷ Navedenim je ukazivao na dvojbenost Dizdarevog antifašizma i njegove idejne orijentacije za vrijeme Drugog svjetskog rata.

U »Informaciji« koju je za potrebe redovne skupštine Udruženja sačinila njegova uprava, u izuzetno napetom društveno-političkom kontekstu i situaciji unutar Udruženja, nakon iznenadne smrti Maka Dizdara, 14. 7. 1971, koja je, kako se čini, stvorila osjećaj krivice kod članova Uprave, naglašeno je da »nije bilo namjere da se i u najmanjoj mjeri nanese šteta pjesničkom i ljudskom ugledu Maka Dizdara«, te da je Dizdar shvaćao Nagine istupe isuviše lično, nakon čega je i počeo »pamfletistički obračun« u novinama koji je »išao do direktnih političkih insinuacija«. ⁴⁸

⁴⁵ M. K. TRUMIĆ, »Gnevni književnici«, *NIN*, Beograd, br. 1046, 24. 1. 1971., 13; M. SAVIĆ, »Sarajevske bure«, *NIN*, Beograd, br. 1048, 7. 2. 1971., 46-47.

⁴⁶ M. SAVIĆ, »Sarajevske bure«, 46-47.

⁴⁷ Rajko PETROV NOGO, »Vratimo se *Životu*«, *NIN*, Beograd, br. 1051, 28. 2. 1971.; R. PETROV NOGO, »Umjesto odgovora Maku Dizdaru«, *Oslobođenje*, Sarajevo, 30. 1. 1971.

⁴⁸ ABiH, UKBiH, kut. 22, »Informacija o nekim problemima iz rada Udruženja književnika i Upravnog odbora u periodu od 27. 2. 1970. godine do saziva skupštine«; Iznenadno preminulom uredniku *Života*, Maku Dizdaru, bio je posvećen cijeli broj tog časopisa iz jula 1972. U to vrijeme, na čelu *Života*, kao glavni urednik, bio je Alija Isaković. *Život*, Sarajevo, br. 7, 7. 1972.

Pored spora koji je, unutar Udruženja, izbio između Dizdara i Noge, a koji je od strane Uprave definiran kao »spor oko časopisne situacije«, buknuo je i sukob »oko nacionalno-kulturnih odnosa« između Anđelka Vuletića i Lazara Amidžića.

Vuletić je svoju ostavku na mjesto potpredsjednika Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, podnio zbog izjave Lazara Amidžića, kako se u prvi mah navodilo, člana RK SSRN Bosne i Hercegovine.⁴⁹ Naime, Amidžić je, na Plenumu Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, od 8. 1. 1971. godine, hrvatskim piscima u Bosni i Hercegovini predbacio što nisu odgovorili na osvrt Grge Gamulina u *Kritici*, u kojem je ovaj ustvrdio da u bosansko-hercegovačkim književnim časopisima nema hrvatskih pisaca.⁵⁰

Anđelko Vuletić je tvrdio da je, nakon objavljivanja Gamulinova članka, u Udruženje primljeno još 20 članova, među kojima nije bio ni jedan Hrvat, te da je izazvao napade prijedlogom da se u Udruženje primi Ilija Kozić koji je, navodno, petnaest godina čekao na prijem u članstvo.⁵¹ Iznio je stav da bi predloženi kandidat, i članstvom i riječima, demantovao napis Grge Gamulina. Uprava bosanskohercegovačkog književnog udruženja je, na dva sastanka, apelirajući na potrebu očuvanja utiska prema ostatku Jugoslavije da Bosna i Hercegovina nije disfunkcionalno društvo, potreseno međunacionalnim sukobima, nastojala privoliti Dizdara i Vuletića da opozovu ostavke. Zbog toga je Radivoje Papić, ispred Aktiva SK Udruženja, na sjednici od 28. 1. 1971. godine, naglasio: »Ovdje je prisutan i trenutak Bosne i Hercegovine. Nekome ne zvuči dobro kad se kaže: Bosna i Hercegovina je država. I, evo nas pisaca. Mi moramo da služimo tome. Uglovi su, možda, različiti. To nisu razlozi da ne nađemo zajednički jezik.«⁵²

⁴⁹ U intervjuu, koji je predsjednik RK SSRN BiH, Todo Kurtović, dao za *Vjesnik u srijedu*, demantirano je da je Amidžić bio »funkcioner« RK SSRN Bosne i Hercegovine. Usp. Abid BUDIMLIĆ, »Dijelovi ne smetaju jedinstvu (Intervju s Todom Kurtovićem o aktualnim društvenim događajima u Bosni i Hercegovini)«, *VUS*, Zagreb, br. 984, 10. 3. 1971., 16-20.

⁵⁰ Grgo GAMULIN, »Na rubu ili u jezgri problema (o nacionalnoj ravnopravnosti u socijalizmu — u povodu diskusije o Muslimanima)«, *Kritika*, Zagreb, br. 12, 5/6. 1970., 399.

⁵¹ Vuletić je tvrdio da je njegov prijedlog, da se Kozić primi u članstvo Udruženja, Novica Petković popratio uvredama. »Saopštenje Uprave povodom ostavki izvjesnih članova Udruženja književnika Bosne i Hercegovine«; Zahvaljujem prof. dr. Husniji Kamberoviću koji mi je ustupio navedeni dokument; Na skupštini Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, 19. 3. 1974. godine, Ilija Ladin Kozić je bio primljen, skupa sa još dvadeset književnika, u Udruženje. Tom prilikom je, napominjući kako lično nema ništa s manipulacijom njegova imena po štampi, demantirao Vuletićeve tvrdnje. Postoji mogućnost, ili da je taj Kozićev potez bio motiviran oportunizmom, ili da je Vuletić pretjerivao. ABiH, UKBiH, kut. 22, »Stenografske bilješke izborne godišnje skupštine Udruženja književnika BiH«, 19. 3. 1974.

⁵² ABiH, UKBiH, kut. 22, »Informacija o nekim problemima iz rada Udruženja književnika i Upravnog odbora u periodu od 27. 2. 1970. godine do saziva skupštine«.

Osim Dizdara, Vuletića i Pavlovića, ostavke na članstvo u Upravi, u isto vrijeme, ali iz različitih motiva, podnijeli su i književnici Vitomir Lukić i Stanislav Bašić.

Lukićeva ostavka uslijedila je nakon sjednice Predsjedništva Republičke konferencije SSRN Bosne i Hercegovine i CK SK BiH, na kojoj su usvojene smjernice o jeziku, a protest pisca motiviran je činjenicom da Udruženje književnika Bosne i Hercegovine nije bilo konsultovano, niti pozvano da učestvuje u raspravama o jeziku. Lukić je, navodno, zahtijevao da uprava Udruženja reaguje na činjenicu da su književnici bili isključeni iz razgovora o jeziku, ali se dio članstva suprotstavio toj inicijativi, iz razloga da se ne bi pravile smetnje društveno-političkom rukovodstvu republike.⁵³ Za bosanskohercegovačko rukovodstvo je, u tako nemirnim vremenima, prioritet bilo ostaviti dojam društvene stabilnosti Bosne i Hercegovine, smirivati potencijalna žarišta nestabilnosti, spriječiti otvaranja široke diskusije predstavnika kulturne inteligencije, koja je lako mogla izmaći kontroli.

Ostavka Stanislava Bašića, s druge strane, prema interpretaciji Uprave Udruženja, motivirana je posve drugačijim razlozima. Bašić je, navodno, zbog podrške koju je pružio pismu grupe mladih pisaca u *Licima*,⁵⁴ proskribovan

⁵³ Isto.

⁵⁴ »U odbranu prava na kritiku Povodom 'polemičkog' sukoba sarajevskih književnika Marka Dizdara i Rajka Noge«, *Lica*, Sarajevo, br. 1/2 (37/38), 3/4. 1971., 108-109; Pismo je bilo datirano na 2. 3. 1971., a potpisali su ga: Abdulah Sidran, Stevan Tontić, Stanislav Bašić, Marko Vešović, Josip Osti, Tomislav Obradović i Radovan V. Karadžić. U pismu je mlada generacija književnika iz Bosne i Hercegovine, kojoj je pripadao i Nogo, ustala u odbranu svog prava na izricanje javnog mišljenja. Ukazali su na »principijelnost, nedvosmislenost i istinitost« kritike što ju je Nogo bio uputio redakciji časopisa *Život*, jer je, po njegovom mišljenju, ustupala prostor »polupismenim tekstovima petorazrednih književnih polemika«. Dizdar je, po potpisnicima pisma, taj manjak kriterija, predstavljao kao otvorenost časopisa, a mlada generacija pisaca, u pismu, definirala kao otvorenost za diletantizam i zatvorenost za literaturu. U pismu je osuđen i način na koji je urednik *Života*, Dizdar, vodio polemiku sa Nogom, nastojeći — ne opovrći kritiku — već diskvalificirati kritičara. Čak je i Dizdareva ostavka na mjesto člana uprave Udruženja književnika Bosne i Hercegovine bila protumačena kao ucjena, ne bi li tadašnja uprava podnijela ostavku i ne bi li se loše postojeće stanje konzerviralo. U pismu se tvrdilo da je »opći utisak sarajevske kulturne javnosti« bio da je rad Udruženja, na čelu sa Nogom kao sekretarom, intenziviran, te da se konačno prišlo otvaranju pitanja društvenog statusa pisca i rješavanju problema koji su taj status činili problematičnim. Na kraju pisma, potpisani su ustvrdili da nisu željeli tim javnim istupom braniti Nogu, već princip, kao ni osuđivati Dizdara, već njegov način vođenja polemike koja je ionako zašla u sferu ličnog. Na str. 108, istog broja *Lica*, donesena je i »Bilješka redakcije« u kojoj se ista ograđivala od stavova iznesenih u pismu, konstatujući da je i u njemu bila prisutna dimenzija ličnog. U ljeto 1971., Nogo je preko *Lica* uputio pismo glavnom uredniku *Oslobodjenja*, podsjećajući ga da svojevremeno nije htio objaviti pismo sedmorice mladih pisaca, s opaskom da su poznati, ne po književnom radu, već po polemičkim obračunima. Navodeći podatke o književnim nagradama, koje su osvojili dvojica potpisnika pisma, Stevan Tontić i Marko Vešović, Nogo je pitao za razloge zanemari-

kao izdajica od dijela hrvatskih pisaca u Udruženju, zbog čega je trpio različite neugodnosti. Jedna od njih bila je i to da je, bez pristanka, potpisan na pismo sedmorice hrvatskih književnika iz Bosne i Hercegovine, datirano 28/29. 1. 1971. godine.⁵⁵ Autor »Informacije o nekim problemima iz rada Udruženja književnika i Upravnog odbora«, rezimirajući okolnosti Bašićeve ostavke, glavnu oštricu kritike uperio je na hrvatski proljećarski nacionalizam u Bosni i Hercegovini, detektirajući ga kao ključni destabilizacijski faktor, što djeluje na razbijanje zajedništva naroda te republike: »Očigledno je iz Bašićevog teksta da postoji nekolicina 'emisara' tuđih nastojanja, da se na nacionalističkoj osnovi zatruju odnosi u Udruženju, da bi došlo do podvajanja, što odgovara već ispoljenim težnjama da se na tlu Bosne i Hercegovine stvaraju ogranci organizacija koje nose nacionalna obilježja, a što nije u interesu naroda Bosne i Hercegovine. Razdvajanje kulturnih i drugih organizacija u Bosni i Hercegovini po nacionalnoj pripadnosti vodilo bi samo ka jednom cilju: razbijanju državnosti naše Republike.«⁵⁶

vanja navedenih podataka u kulturnim rubrikama *Oslobođenja*. R. PETROV NOGO, »Umjereno pismo glavnom uredniku 'Oslobođenja', *Lica*, Sarajevo, br. 5/6 (41/42), 5/6. 1971., 133.

⁵⁵ Pismo je 28. 1. 1971. godine objavljeno u *Vjesniku*, *Borbi i Politici*, a dan poslije, na poticaj književnika Mladena Oljače, i u *Oslobođenju*, koje ga prvo nije htjelo objaviti, uslijed bojazni od nacionalno-političkih odjeka koje bi moglo izazvati. U pismu, sedmorica hrvatskih pisaca iz Bosne i Hercegovine su konstatovali da se hrvatskoj kulturi i hrvatskim kulturnim radnicima u pomenutoj republici nanosi nepravda kroz neadekvatnu kadrovsku zastupljenost, kroz diskriminaciju zapadne varijante srpskohrvatskog jezika, kroz zanemarivanje hrvatske kulture i neadekvatan rad na njenom afirmiranju u okviru promocije kulturnog nasljeđa u Bosni i Hercegovini. Zaključili su da između bosanskohercegovačke politike i kulture postoji barijera koja onemogućuje otvorenu razmjenu mišljenja »sa deklariranih pozicija legalne nacionalno-kulturne pripadnosti«, što bi značilo da kao Hrvati nisu mogli otvoreno govoriti o problemima hrvatske nacionalne kulture te, ključno, da su pripadnici srpske nacionalnosti u Bosni i Hercegovini, igrali ulogu arogantnih policijskih dušebrižnika, tj. da su se, kao eksponenti i s pozicija srpske nacionalne i kulturne suverenosti, obračunavali s hrvatskom nacionalnom i kulturnom suverenosti u ovoj republici. Oljača je smatrao da je pismo »sročeno pregrijano, pristrasno i neodmjereno«, ali i da pokreće ozbiljna pitanja bosanskohercegovačkog književnog, političkog i kulturnog života. »Kada ćemo odgovoriti Grgi Gamulinu?« (u potpisu: Stanislav Bašić, Veselko Koroman, Vitomir Lukić, Mirko Marijanović, Nikola Martić, Mile Pešorda, Vladimir Pavlović), *Oslobođenje*, Sarajevo, br. 8139, 29. 1. 1971., 7; »Povodom 'pisma sedmorice', Isto; »Pismo Mladena Oljače«, Isto.

⁵⁶ ABiH, UKBiH, kut. 22, »Informacija o nekim problemima iz rada Udruženja književnika i Upravnog odbora u periodu od 27. 2. 1970. godine do saziva skupštine; Ovdje se aludira na pokušaj osnivanja ogranaka Matice hrvatske, zbog čega je u Mostaru, u ljeto 1970. organizovano suđenje Ivanu Aliloviću, profesoru hrvatskosrpskog jezika iz Gruda. O propagandi u pojedinim hrvatskim medijima, koja je pratila ovaj slučaj, vidi: Igor ZIDIĆ, »Slučaj Alilović«, *Kolo*, Zagreb, br. 12, 12. 1970., 1587-1590; Drago TOVIĆ i Branko KOVAČEVIĆ, »Proces Alilović«, *Vjesnik u srijedu (VUS)*, Zagreb, br. 953, 5. 8. 1970., 22-24.

U »Informaciji«, u kojoj su sumirane posljedice unutarnjih sukoba u Udruženju, uprava je tvrdila da su ostavke poslužile kao povod za medijsku kampanju, kojoj je cilj bio podrivanje politike bratstva i jedinstva kao temelja bosanskohercegovačkog zajedništva, smatrajući da je taj atak na Udruženje, u kojemu su neki bosanskohercegovački pisci, i ne htijuci, uzeli učešća, predstavljao zapravo napad na Republiku samu:

»(...) nesumnjivo je da je poslije te tri ostavke (Dizdara, Vuletića i Pavlovića, op. a.) u štampi, ne samo sarajevskoj, čak više sa strane, počeo da se javlja pritisak na »krnju upravu« da digne ruke od svog posla i od Udruženja. Nema sumnje da su nekim krugovima ostavke Maka Dizdara i Anđelka Vuletića, u suštini principijelne naravi, kakva je i ostavka Vladimira Pavlovića, poslužile za neke poteze koje pomenuti drugovi nisu željeli i nisu mogli da žele. A stvaranje rascjepa u Udruženju i dijeljenje članstva na pripadnike pojedinih nacionalnosti, posebno kad je riječ o takvoj sredini kakvu predstavlja Udruženje, vodilo bi ka razbijanju osnova jedne politike koju smo svi u Bosni i Hercegovini prihvatili. Smatramo da se članovi našeg Udruženja nikada međusobno nisu prebrojavali, a i posljednji izbori nove uprave to pokazuju. Pravljenje afere od ostavki u upravi mogli smo ocijeniti jedino kao unošenje smutnje među naše narode, a to je ono na šta smo svi veoma osjetljivi.«⁵⁷

Izuzetno napetu situaciju dodatno je zakompliciralo nastojanje Uprave da pod ingerenciju Udruženja vrati časopis *Život*, oko kojeg je zapravo i počeo spor između Noge i Dizdara. Izrevoltirani mogućnošću da je spor dijelom uzrokovao Dizdarevu smrt, zbog namjere da ga se smijeni s pozicije urednika lista, pojedini književnici su se obrušili na Upravu i njeno nastojanje da se na čelo *Života* postavi, kako se tvrdilo, »deprofesionalizovana uprava«.⁵⁸

Iako bi se, iz interpretacije sukoba koju je iznijela Uprava, moglo zaključiti da je ona djelovala u izvjesnom idejnom i akcionom suglasju s političkim vrhom, u »Informaciji« se zamjeralo bosanskohercegovačkom društveno-političkom rukovodstvu što nije reagovalo na ostavke i propagandu koja ih je pratila. Ta činjenica zapravo usložnjava mogućnost nekog pojednostavnjenog zaključka o dešavanjima unutar Udruženja 1970/1971. Ostaje utisak da

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Časopis je, u oktobru 1952. godine, pokrenuo Republički savjet za kulturu Bosne i Hercegovine. U oktobru 1961. Udruženje je postalo izdavač lista, a od maja 1963. godine izdavanje *Života* preuzelo je izdavačko preduzeće Svjetlost, uz finansijsku podršku Fonda za izdavačku djelatnost SR BiH.

je autor »Informacije« svjesno koristio poželjni i legitimni idejni diskurs u osudi, primarno, hrvatskog nacionalizma, te zaštititi integriteta Bosne i Hercegovine, te da je, u izvjesnoj mjeri, konstruisao teoriju zavjere ne bi li time umirio tenzije i abolirao tadašnju upravu Udruženja od odgovornosti za sukobe i njihove uzroke.

Opisani sukobi potvrdili su da, unatoč želji bosanskohercegovačkog rukovodstva, nije bilo jedinstvenog bosanskohercegovačkog stava među kulturnom inteligencijom unutar Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, te da se ista, pod pritiskom jugoslovenskog društveno-političkog konteksta, unutar kojeg je relegitimizacija nacionalnog potakla artikuliranje nacionalno-kulturnih narativa i međunacionalne sporove, idejno raslojavala po ekskluzivnim nacionalno-kulturnim međama.

Udruženje književnika Bosne i Hercegovine nakon 21. sjednice Predsjedništva SKJ i gašenja Hrvatskog proljeća

Na skupštini Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, održanoj 28. 2. 1972. godine, koja je uslijedila nakon 21. sjednice Predsjedništva SKJ i gašenja Hrvatskog proljeća, te nakon intenzivnih unutarnjih sukoba koji su potresali Udruženje, učinjen je pokušaj da se stanje u njemu konsoliduje i stabilizira. U to ime, u pomoć je »priskočio« član Uprave Saveza književnika i Udruženja književnika Srbije, Mladen Oljača. Na pomenutoj skupštini Oljača je uložio mnogo truda da energiju i fokus članova Udruženja, umjesto na protekle sukobe, usmjeri na organizovanje Bosanskohercegovačkog sabora kulture,⁵⁹ na proslavu 25-godišnjice postojanja Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, te na pripreme za kongres Saveza književnika Jugoslavije, koji je trebao biti održan u Sarajevu, oko čega je te godine ispoljavan naročit entuzijazam, ali je na kraju otkazan. Poticajnu atmosferu, koju je Oljača nastojao stvoriti na skupštini, poremetili su istupi četvorice književnika.

Najprije je Vlado Nastić, započinjući uobičajenu raspravu oko dominacije i monopola na izdavaštvo uvijek istih pojedinaca, optužio urednika Svjetlosti i književnog kritičara, Ristu Trifkovića, kao i Rajka Petrova Nogu, dotadašnjeg sekretara Udruženja, za diskriminaciju hrvatskih pisaca i njihovog književnog uratka.⁶⁰

Na Nastićev istup nadovezao se, u kritici mnogo eksplicitniji, Ivan Kordić, koji je optužio dotadašnju upravu i sekretara Nogu za isključiv mono-

⁵⁹ Koji je održan tek 1974. godine. O tome vidi: *Bosanskohercegovački sabor kulture, Sarajevo, 12 i 13 XII 1974*, Sarajevo, NIP »ZADRUGAR«, 1975.

⁶⁰ ABIH, UKBiH, kut. 22, »Stenografske bilješke sa redovne godišnje skupštine Udruženja književnika Bosne i Hercegovine«, 28. 2. 1972.

pol nad programom i akcijama Udruženja, ustvrdivši da je potpis na »generacijskom pismu« predstavljao ključni kriterij za promicanje određenih članova unutar Udruženja. Po njemu, rad Uprave, iz koje je istupilo pet članova, nije bio legalan. Kordić je kritikovao rad Aktiva SK Udruženja, koji je prisvojio pravo da autoritativno politički presuđuje u »slučajevima koji su jasni i politički štetni«. Smatrao je da je bilo antisocijalistički i antisamoupravno optuživati Vitomira Lukića koji je pisao »znanstveno i argumentovano« o problemima jezika, kada su mnogo kontroverznije tekstove o tome pisali Alija Isaković, Čedo Kisić, Jovan Vuković, Muhamed Filipović i Mak Dizdar. Dakle, Kordić je sugerirao da su hrvatski intelektualci u Bosni i Hercegovini bili diskriminirani, te da Aktiv SK, koji im je prišivao etikete nacionalista, nije bio objektivni medijator u sporu unutar Udruženja, nego je također bio izmanipuliran od strane sekretara Noge.⁶¹

Kordić je ukazivao i na Nogine kontroverzne idejne stavove, objavljene u beogradskom *Studentu* 18. 5. 1971. godine.⁶² Naime, u intervjuu ovom beogradskom časopisu, Nogo je zvanično osuđene stavove o jeziku književnika Vojislava Lubarde nazvao »argumentovanom jezičkom analizom«, kojom je odgovoreno na neprihvatljive teze o jeziku Maku Dizdara i Veselka Koromana, koje su, prema Noginoj tvrdnji, bile i jednostrane i netačne, te dijametralno suprotne zvaničnoj jezičnoj politici u Bosni i Hercegovini.⁶³ Pa ipak je,

⁶¹ Kordić je na skupštini na idući način opisivao »kreiranje« Noginog književnog imena: »Ne treba (...) objašnjavati kakvim je sve specijalnim i tananim nitima tkano i stvarano pa i institucionalizirano neko značajno pjesničko ime, kako su podizane fame i prašine oko nagrada i nagradica, kako su enormno rasli estetički ugledi dona u poeziji.« Posljednje je bilo aluzija na Noginu izjavu: »Ko kako, ja donom, pa kome cikne.« Isto.

⁶² Nogo je, u intervjuu koji je dao za *Student*, govorio o Bosni i Hercegovini kao »duhovno nezreloj književnoj sredini«, u kojoj je bilo »pogibeljno biti polemičan«. U tom kontekstu pominjao je i Novicu Petkovića koji je, kako je Nogo tvrdio, »učutkan« jer je pokušao pisati književne polemike. O svom sukobu s Dizdarom oko uređivanja *Života* ustvrdio je: »Slučaj sa Makom Dizdarom i sa Životom, to je ovdje jedna žalosna i dugogodišnja farsa kulturno-književnog domena. (...) upućivane su oštre primedbe, čak i političke osude, na rad redakcije koju vodi Mak Dizdar. Književnici Sarajeva su se bunili na krajnje nesolidno vođene časopise. Mi smo imali razloga da se stidimo zbog izgleda našeg jedinog časopisa koji je posvećen svim oblicima književnog stvaranja.« R. PETROV NOGO, »Biti polemičan je pogibeljno«, *Student*, Beograd, br. 16/17, 18. 5. 1971., 6.

⁶³ Misli se na *Poslanicu* koju je Vojislav Lubarda uputio Maku Dizdaru, Nikoli Martiću i Veselku Koromanu, kao odgovor na njihove tekstove u *Životu*, objavljenom potkraj 1970. godine i posvećenom pitanjima jezika u Bosni i Hercegovini. *Život*, Sarajevo, br. 11-12, 11/12. 1970.; V. LUBARDA, »O 'kastraciji' jezika i nacionalnim proporcijama Poslanica Maku Dizdaru i 'Životu'«, *Student*, br. 10, 6. 4. 1971., 10; ISTI, »O 'kastraciji' jezika i nacionalnim proporcijama Poslanica Maku Dizdaru i 'Životu'«, *Student*, Beograd, br. 11, 13. 4. 1971., 6/7; ISTI, »O 'kastraciji' jezika i nacionalnim proporcijama Poslanica Maku Dizdaru i 'Životu'«, *Student*, Beograd, br. 12, 20. 4. 1971., 7. Dok je Lubarda o jeziku u Bosni i Hercegovini pisao s tradicionalnih srpskih nacionalno-kulturnih idejnih pozicija, Mak Dizdar

čudio se Nogo, pišući o tome javno za *Student*, od strane bosanskohercegovačke vlasti zvanično osuđen Lubarda, a ne Dizdar. Stoga se mladi srpski pjesnik iz Bosne i Hercegovine zapitao: »Nisu li tako implicitno uzeti u zaštitu problematični stavovi o jeziku, objavljeni u *Životu*? Nisu li oni time branjeni čak i kao svoji, nisu li ti stavovi time na sporedna vrata ozvaničeni?«⁶⁴ Navedenim mišljenjem Nogo je nastojao posredno ukazati na to da je bosanskohercegovačka vlast nastupala kao patron hrvatskog i narastajućeg muslimanskog, tj. bosanskog jezičnog nacionalizma.

Upućujući na nacionalističke konotacije Nogina intervjua, na skupštini Udruženja iz 1972, Kordić je zaključio da Aktiv SK Udruženja nije reagovao, niti je zvanično osudio stavove koji su upućivali na zaostalost bosanskohercegovačke kulturne sredine i represivnost vlasti te republike, kao i njezinu idejnu nedosljednost i pokroviteljstvo spram muslimanskog/hrvatskog nacionalizma.

Osim na Nogu, Kordić se, na istoj skupštini, ustremio i na političku popularnost Izeta Sarajlića, pjesnika za kojeg je tvrdio da zauzima počasno mjesto u svim kulturnim bosanskohercegovačkim manifestacijama, te na njegove veze i javno zajedničko istupanje s dijelom kontroverznih pripadnika srpske kulturne inteligencije, aludirajući na sadržaj koji je u sarajevskoj kulturnoj sredini prolazio kao prihvatljiv naspram stavovima hrvatskih književnika:

»Kako ne primijetiti organiziranje specijalnih tematskih večeri u Sarajevu, na kojima dominira izrazita primitivna politička publicistika, na kojima slučajno zajedno nastupaju Izet Sarajlić, Rajko Nogo, Matija Bećković i Jevrem Brković.«⁶⁵

Kordićev istup na skupštini izazvao je uznemirenost, kritiku, ali i potrebu da se odbrani dotadašnja uprava. Čamil Sijarić je tvrdio da nije bilo privilegiranih unutar Udruženja, da je članstvo bilo inertno po pitanju učešća u različitim manifestacijama, te da se štampa, za vrijeme podnošenja ostavki, držala nekorektno, nanoseći dezinformacijama štetu Udruženju, ali da je ono isplivalo zahvaljujući moralnoj i materijalnoj podršci bosanskohercegovačkog političkog vođstva.⁶⁶

je razvijao diskurs o, u to vrijeme »nepostojećem«, tj. formalno nepriznatom bosanskom jeziku.

⁶⁴ Isto, 6.

⁶⁵ ABiH, UKBiH, kut. 22, »Stenografske bilješke sa redovne godišnje skupštine Udruženja književnika Bosne i Hercegovine«, 28. 2. 1972.

⁶⁶ Sijarić je imao potrebu naglasiti: »(...) mi smo imali podršku u izlaganju predsjednika CK SKBiH Branka Mikulića. Takođe smo dobili podršku od tadašnjeg predsjednika republičke skupštine Džemala Bijedića. Dobili smo priličnu sumu novaca. Na taj način mogli smo da održimo ugled Udruženja.« Isto.

Na osnovu intervencije Radivoja Papića,⁶⁷ koji je istupao ispred Aktiva SK Udruženja, vidi se da je temeljni interes bosanskohercegovačke vlasti bio smirivanje sporova unutar Udruženja, koji su već poprimili konotacije međunarodnih sukoba. Kao najozbiljnija prijetnja jedinstvu bosanskohercegovačkih naroda, početkom 1970-ih, percipirala se ideologija Hrvatskog proljeća, što je, uostalom potvrdila i 21. sjednica Predsjedništva SKJ.⁶⁸ Pod proljećarskom hipotekom našli su se istupi hrvatskih književnika u Bosni i Hercegovini, koji su žestoko kritikovali srpsku kulturnu dominaciju u toj republici. Iako je njihova kritika imala realne osnove, ustalasala je na nepoželjan način atmosferu u bosanskohercegovačkom društvu, ukazujući, na mahove tendenciozno, prema ostatku Jugoslavije, da bratstvo i jedinstvo u toj republici ne funkcionira na temeljima nacionalno-kulturne ravnopravnosti. Za bosanskohercegovačku političku elitu to je bilo neprihvatljivo, i stoga je trebalo zatvarati destabilizacijska žarišta koja su ostavljala prostor za intervenciju sa strane, ne miješajući se u principijelnu stranu sukoba.

Atmosferu na skupštini Udruženja iz 1972. godine, dodatno je pogoršalo insistiranje Mladena Oljače, kao mandataru za sastav nove uprave i kandidata za predsjednika Udruženja, na republičkom ključu.⁶⁹ Oljača je, naime, insistirajući na dosljednoj primjeni kriterija o nacionalnoj srazmjeri zatražio, umjesto Vladimira Čerkeza koji je povukao svoju kandidaturu, »novog Hrvata«,⁷⁰ što je izazvalo novi krug rasprava između Mladena Oljače na jednoj, te Nikole Martića i Vitomira Lukića na drugoj strani. Braneci se od optužbi za nacionalističke ispade, Martić je optužio Nogu da je manipulirao izjavom Stanislava Bašića koji je Martića lažno optužio za vrijeđanje i prijetnje na Šimićevim večerima poezije, iako je Martić tvrdio da nije ni bio na njima.⁷¹ Vito-

⁶⁷ Koji je na spomenutoj skupštini »preklinjao«: »(...) plediram i apelujem na svakoga člana Udruženja koji ima neke razloge da akumulira, u sebi, prikuplja nešto iz minula perioda, u ime budućnosti, u ime stvaralaštva našeg i njegovog, kao i integralnog u Bosni i Hercegovini, da se prikloni nečemu što je u ovome trenutku naša svetinja (...) naše jedinstvo.« Isto.

⁶⁸ O 21. sjednici Predsjedništva SKJ vidi: Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, Golden marketing, 1999., 644-656.

⁶⁹ Oljača je tom prilikom, obrazlažući svoju listu, spomenuo da je ona bila proporcionalna nacionalnom učešću u Udruženju koje je brojalo 42 Srbina, 29 Muslimana, 16 Hrvata i 10 Crnogoraca.

⁷⁰ Mislim da je i takvo banalizovanje »nacionalnog ključa« bilo dio nastojanja da se pokaže, da se vodi računa o nacionalnoj ravnopravnosti.

⁷¹ Da je atmosfera na sastanku Aktiva SK Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, na kojemu se raspravljalo o Lukićevim, Martićevim i istupima Veselka Koromana, bila krajnje napeta, govori i Martićeva izjava: »Poslije ovoga došlo je da se vidi, mislim došao je moj brat (da vidi, op. a.) da li sam ja u zatvoru ili na slobodi.« ABiH, UKBiH, kut. 22, »Steno-

mir Lukić je naglasio da na skupštini Udruženja nema široke i demokratske rasprave o tim problemima, unatoč tome što oni još uvijek postoje, te da ne bi trebalo biti neprikosnovenih stavova po bilo kojem pitanju. Naglasio je i neprimjerenost rasprave o nacionalnom ključu i pripadnosti.⁷²

Na Martićevo pitanje zašto nema Hrvata u Udruženju književnika Bosne i Hercegovine i da li procenti nacionalne zastupljenosti u njemu odgovaraju procentima u bosanskohercegovačkoj stvarnosti, Oljača je odgovorio da mu je glavni kriterij bio kod izbora nove uprave, da njezini budući članovi njeguju bosanskohercegovačko zajedništvo unutar Udruženja, umjesto da ga razaraju. Eksplicitno je podvukao činjenicu da je politički princip stajao iznad stvaralaštva, te da u Udruženju nije mogao biti ni »književni genij«, ako bi narušavao bosanskohercegovačko zajedništvo. Braneći dotadašnju upravu, Oljača je naglasio: »(...) ta uprava je radila, i to radila u dosta teškim uslovima, kada se u Udruženju pojavila nacionalistička grupa i tendencije sa nacionalnom osnovom u kulturi, što mi ne možemo prihvatiti. U tom smislu bilo je nekoliko govornika sa ove pozornice.«⁷³

Time je Oljača diskvalifikovao oponente na skupštini, kao nosioce reakcionarnog idejnog djelovanja, ali i zaključio: »Nije naš cilj da sječemo glave, pogotovo Nikoli, da tjeramo ljude od sebe.«⁷⁴

Na skupštini Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, održanoj 7. 3. 1973. godine, Radivoje Papić je, ispred Aktiva SK Udruženja, dao kratku, zvaničnu ocjenu dešavanja i djelovanja pojedinih pisaca, članova Udruženja, u prethodnim godinama: »Minuli period (...) karakterisala je izvanredna upečatljiva bitka protiv nacionalističkih, šovinističkih i anarhoidnih nasrtaja, bitka protiv razbijanja Udruženja i njegovog obezvređivanja, naponi da se eliminišu dušebrižništvo i matični paternalizam, usmjeren duhovnoj eksploataciji, nacionalnom i nacionalističkom zloupotrebljavanju (...).«⁷⁵

I narednih su se godina, unutar Udruženja, nastavljale stare rasprave među njegovim članovima, o monopolu jednih te istih književnika i njihovoj dominaciji u izdavaštvu. Na meti napada redovno su bili Izet Sarajlić i Risto Trifković. Mlađa generacija književnika i dalje je optuživala stariju da je, zarad komemorativnih usluga koje je pružala Partiji, uživala posebne povlastice. Po-

grafske bilješke sa redovne godišnje skupštine Udruženja književnika Bosne i Hercegovine», 28. 2. 1972.

⁷² Isto.

⁷³ Isto.

⁷⁴ Isto.

⁷⁵ ABiH, UKBiH, kut. 22, »Stenografske bilješke sa redovne Skupštine Udruženja književnika Bosne i Hercegovine«, 7. 3. 1973.

S. Veladžić: *Udruženje književnika Bosne i Hercegovine...*

četkom 1970-ih, Udruženje se ubrzano popunjavalo novim članovima, ali se otvarao i problem dominacije sarajevskih pisaca u njemu, tj. problem adekvatne zastupljenosti različitih bosanskohercegovačkih regiona unutar Udruženja. Skupštine bosanskohercegovačkog književnog društva nisu bile poštene ni ekscenčnih ispada, kojima se propitivalo na koji se način može književno iskazati neugodna istina o dijelu socijalističke stvarnosti.⁷⁶ Referirajući se na pomenute istupe, Mladen Oljača je i 1973. godine uporno ponavljao da ne postoji, kao što bi se moglo zaključiti, nikakav spor između partijske politike i kulturne inteligencije u Bosni i Hercegovini, tj. da je MIRNA BOSNA.

Sabina Veladžić

Association of Writers of Bosnia and Herzegovina in Yugoslav and Bosnia and Herzegovina's Socio-Political and Ideational Struggles (from Mid-1960s to the Beginning of 1970s)

In the paper, author shows how the reconstitution and decentralization of socialist Yugoslavia in the 1960s, as well as the legitimization of national question and affirmation of Yugoslav federal units as national and socio-cultural entities, reflected on the organizational structure of the Writers' Union of Yugoslavia, as well as on the Association of Writers of Bosnia and Herzegovina. How the political elite of Bosnia and Herzegovina, as part of their effort to move its republic from the periphery of political and cultural power to a more equal position, tried to implement the Bosnian cultural policy through the Association. Within the mentioned policy Bosnian political elite strive to define more precisely and to determine the literary-linguistic identity of Bosnia and Herzegovina. In the process of defining the cultural identity of Bosnia and Herzegovina, cultural intelligentsia played the role of dominant producers of discourse and was mainly gathered within the Association of Writers of Bosnia and Herzegovina. In her work the author shows how the Serbo-Croatian national-cultural disputes were revived at that time reflecting the work of the Association, provoking the inner conflicts within it, conflicts that destabilized not only Bosnian Association of Writers but the Republic (B&H) itself. Author presents ideological, conceptual side of the conflicts but its «practical» essence as well. Key «dilemma» that has been implicitly imposed through the work is whether the Association of Writers of Bosnia and Herzegovina, just like the republic itself, was an unstable, artificial organization that gathered intelligence deeply divided by ideological and national-cultural boundaries, or it was the organization / republic that the exponents Serbian and Croatian national exclusivism, with a certain political goal, tried, within public discourse, to present as such.

Keywords: *Bosnia and Herzegovina, Bosnian and Herzegovinian cultural identity, Bosnian and Herzegovinian cultural policy, Central Committee of the League of Communists of Bosnia and Herzegovina, Association of Writers of Bosnia and Herzegovina, Croatian Spring*

⁷⁶ Isto.